

Voedselinitiatieven Rotterdam

Eindrapport

Uitgebracht in opdracht van
de gemeente Rotterdam, Stichting De Verre Bergen
en het Sint Laurensfonds
Amersfoort, 22 november 2021

Bureau Bartels B.V.
Postbus 318
3800 AH Amersfoort
Stationsplein 69
3818 LE Amersfoort
T 033 – 479 20 20
info@brtls.nl
www.bureaubartels.nl

Inhoud

Inhoud

1.	Inleiding	1
1.1	Aanleiding	1
1.2	Doelstelling en aanpak onderzoek	1
1.3	Leeswijzer	5
2.	Voedselproblematiek	7
2.1	Inleiding	7
2.2	Afbakening voedselgebrek door armoede	7
2.3	Voedselproblematiek in Rotterdam	8
2.4	Landelijk en lokaal beleid rondom voedselgebrek	14
2.5	Voedselinitiatieven in Rotterdam	17
3.	Vraag vanuit de doelgroep	21
3.1	Inleiding	21
3.2	Ervaringen met gebruik voedselinitiatieven	21
3.3	Ervaringen met niet-gebruik van voedselinitiatieven	26
4.	Aanbod geraadpleegde voedselinitiatieven	28
4.1	Inleiding	28
4.2	Ontstaan en activiteiten voedselinitiatieven	28
4.3	Doelgroep en bereik	30
4.4	Bestendigheid en toekomst	34
5.	Aansluiting vraag en aanbod	37
5.1	Inleiding	37
5.2	Samenwerking	37
5.3	Niet-bereikte doelgroep	39
5.4	Leerervaringen andere gemeenten	40
5.5	Kansen voor voedselverstrekking	44
6.	Conclusie	48
	Bijlage I Onderzoeksvragen	50
	Bijlage II Selectiecriteria	51

Bijlage III Lijst voedselinitiatieven per aanbieder	52
Bijlage IV Lijst voedselinitiatieven per wijk	54
Bijlage V Literatuurlijst	58

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

In de gemeente Rotterdam is niet alleen sprake van een groot aantal, maar ook van een grote verscheidenheid in typen **voedselinitiatieven**. Met voedselinitiatieven wordt in dit verband bedoeld het produceren, bereiden en/of (al dan niet tegen betaling) aanbieden van voedsel/maaltijden aan inwoners van Rotterdam, anders dan via de reguliere horeca en winkels. Deze voedselinitiatieven verschillen niet alleen qua doelen die nagestreefd worden, maar bijvoorbeeld ook qua aanpak die gehanteerd wordt, de schaal waarop men opereert en de doelgroepen Rotterdammers waar men zich op richt.

Een deel van de lokale voedselinitiatieven heeft (mede) als doel om de negatieve gevolgen van **armoede** te verzachten. De voedselbanken vormen hiervan natuurlijk een pregnant voorbeeld. Daarnaast zijn er diverse andere initiatieven die voedsel of voedselpakketten/-bonnen verstrekken aan mensen die als gevolg van hun armoedesituatie kampen met voedselgebrek.¹ Door de coronacrisis lijkt het aantal partijen die op dit terrein opereren en dus dit type voedselinitiatieven initiëren, alleen maar te zijn toegenomen.

Onafhankelijk van elkaar krijgen de **gemeente Rotterdam** en de fondsen **Stichting De Verre Bergen** en het **Sint Laurensfonds** regelmatig verzoeken vanuit lokale initiatiefnemers om (financieel) bij te dragen aan dit type voedselinitiatieven. Dit terwijl er bij hen geen zicht bestond op het functioneren van het lokale voedselsysteem voor mensen in armoede en de positie daarbinnen voor lokale voedselinitiatieven. Zo bestond er geen inzicht in de mate waarin voedselgebrek voorkomt bij de Rotterdamse bevolking, de typen doelgroepen waarbij voedselgebrek als gevolg van armoede bestaat, de initiatieven die op dit terrein ontplooid worden en de aansluiting tussen vraag naar en aanbod van voedselinitiatieven.

Om dit hiaat in kennis in te vullen hebben de drie partijen de handen ineengeslagen en (voor het eerst) een gezamenlijk onderzoek uit laten voeren. De uitkomsten van dit **verkennend onderzoek** zullen worden benut om te bepalen welke rol de gemeente en de fondsen kunnen spelen om het voedselsysteem in Rotterdam te optimaliseren en hoe zij in de toekomst omgaan met steunverzoeken van lokale voedselinitiatieven. Bureau Bartels heeft de verkenning in de periode september - november 2021 uitgevoerd. In deze rapportage wordt verslag gedaan van de resultaten van het onderzoek.

1.2 Doelstelling en aanpak onderzoek

Doelstelling

Het onderzoek kende een **driedelige doelstelling**, namelijk:

-
- i. Inzicht krijgen in de mate waarin er bij (segmenten van) de Rotterdamse bevolking sprake is van voedselgebrek, het beleid dat gevoerd wordt om dit te ondervangen en de positionering van (particuliere) voedselinitiatieven daarin.*
 - ii. In kaart brengen van (typen) initiatieven voor voedselverstrekking aan mensen met een voedselgebrek zoals die in Rotterdam lopen, de doelgroepen daarvan en de resultaten.*
-

¹ In hoofdstuk 2 komen we tot een nadere definiëring van de term 'voedselgebrek als gevolg van armoede'.

iii. Nagaan in hoeverre de vraag naar voedsel vanuit Rotterdammers in armoede en aanbod vanuit deze initiatieven, ook qua bereik van de doelgroepen, op elkaar aansluiten en welke rol voor de gemeente en de fondsen wenselijk is om de aansluiting tussen vraag en aanbod te optimaliseren.

Het eerste (sub)doel van het onderzoek is om een 'foto' te maken van het thema 'voedselgebrek in Rotterdam'. Feitelijk gaat het hier om twee foto's. De eerste foto heeft betrekking op de vraag in hoeverre er in Rotterdam sprake is van voedselgebrek, bij welke segmenten van de bevolking dit zich met name manifesteert en wat hiervan de achterliggende oorzaken zijn. Verderop blijkt dat er geen (onderzoeks)gegevens voorhanden zijn waarmee een adequaat kwantitatief inzicht gegeven kan worden in de lokale voedselproblematiek. De tweede foto is gemaakt van het beleid om het voedselgebrek tegen te gaan en de positie van lokale voedselinitiatieven daarbinnen.

Het tweede (sub)doel van het onderzoek heeft betrekking op een inventarisatie van (particuliere) voedselinitiatieven die in Rotterdam uitgevoerd worden en die zich (ook) richten op voedselverstrekking aan mensen in armoede die met voedselgebrek kampen. Hierbij zijn een aantal kenmerken vastgelegd zoals de doelgroep en het bereik, wijze van verstrekking en toekomstbestendigheid. Dit om een beeld te verkrijgen van de mate waarin de mensen die kampen met voedselgebrek bediend worden door voedselinitiatieven.

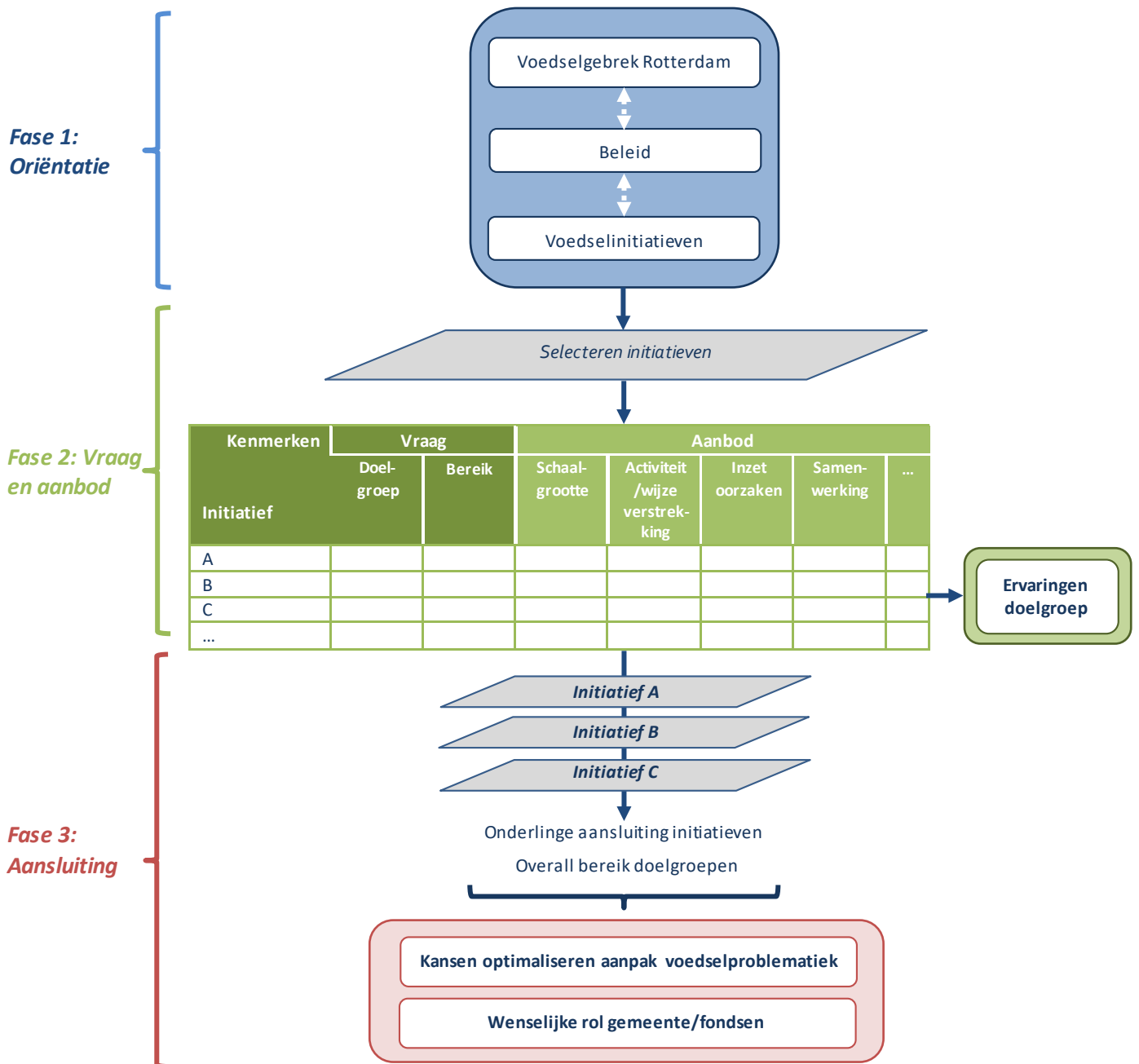
Het derde (sub)doel van het onderzoek staat in het teken van aansluiting tussen vraag en aanbod. Daartoe is nagegaan in hoeverre de verschillende voedselinitiatieven elkaar aanvullen en waar eventueel sprake is van 'doublures' of 'witte vlekken'. Samenhangend hiermee is in kaart gebracht welke segmenten van de doelgroep in Rotterdam eventueel nog 'buiten de boot vallen' van de voedselinitiatieven (en dus niet worden bereikt) en welke oorzaken hiervoor aangewezen kunnen worden. In het verlengde hiervan zijn kansen geformuleerd voor (verdere) optimalisering van voedselverstrekking aan de doelgroep in Rotterdam en de rol die de gemeente en de fondsen hierbij eventueel kunnen vervullen.

Voor elk van de subdoelen zijn onderzoeksvragen geformuleerd die aan de hand van het onderzoek beantwoord dienden te worden. In bijlage (zie bijlage I) zijn deze onderzoeksvragen weergegeven.

Aanpak

Analoog aan de bovenstaande drie subdoelen kende de aanpak van het onderzoek feitelijk drie fasen met bijbehorende onderzoeksactiviteiten, te weten de oriëntatiefase, vraag- en aanbodfase en aansluitingsfase. In het navolgende analysekader (zie figuur 1.1) zijn deze drie fasen – en de inhoud ervan – nader gevisualiseerd.

Figuur 1.1 Analyse kader onderzoek voedselinitiatieven Rotterdam

Fase 1: Oriëntatie

Om zicht te krijgen op de voedselproblematiek in Rotterdam en het daaromheen gevoerde beleid is allereerst deskresearch verricht. Hiervoor zijn stukken zoals beleidsplannen, kamerbrieven, (wetenschappelijke) literatuur, artikelen en moties rondom de voedselproblematiek bestudeerd. Aanpalend is er contact gelegd met wetenschappers om zicht te krijgen op recente publicaties. Het bestudeerde materiaal had enerzijds betrekking op de Rotterdamse situatie anderzijds op landelijke of grootstedelijke problematiek.

Om de kennis die is verworven uit de deskresearch aan te vullen, is er ook gesproken met zogenoemde 'sleutelpersonen' en 'uitvoerders'. Voor het raadplegen van sleutelpersonen is er een selectie gemaakt uit beleidsmedewerkers armoede en schulden van de gemeente Rotterdam en vertegenwoordigers van fondsen en partijen die in Rotterdam actief zijn op het gebied van

armoedebestrijding en/of voedselverstrekking. Uiteindelijk zijn er tien sleutelpersonen gesproken. Naast de sleutelpersonen is er ook gesproken met personen die vanuit de uitvoering dagelijks te maken hebben met Rotterdammers die met armoede en schulden kampen, de zogenoemde 'uitvoerders'. Deze uitvoerders hebben vanuit de praktijk zicht op de mate waarin voedselgebrek voorkomt onder de Rotterdamse bevolking en bij welke groepen dit zich met name manifesteert. Uiteindelijk is er gesproken met tien uitvoerders waaronder schuldhulpverleners, bewindvoerders, uitvoerders van de Kredietbank Rotterdam, vertegenwoordigers van wijkteams, functionarissen van Vraagwijzer-loketten, uitvoerders bij liefdadigheidsorganisaties en een vertegenwoordiger vanuit de welzijnspartijen.

De deskresearch en de gesprekken zijn ook benut om Rotterdamse voedselinitiatieven in beeld te brengen. Hiervoor is er gekeken naar voedselinitiatieven die zich (deels) bezighouden met het verzachten van voedselgebrek als gevolg van armoede. Naast deze doelstelling houden initiatieven er ook vaak andere doelen op na zoals het tegengaan van voedselverspilling of het creëren van meer sociale binding in de wijk. Uiteindelijk is er een lijst samengesteld met alle verzamelde voedselinitiatieven in Rotterdam (zie bijlage III en IV).

Fase 2: Vraag en aanbod

Het centrale doel van fase 2 is om verdiepend inzicht te krijgen in belangrijke voedselinitiatieven voor Rotterdammers die als gevolg van armoede met voedselgebrek kampen. Dit verdiepend inzicht heeft enerzijds betrekking op de segmenten van de Rotterdamse bevolking waarop de initiatieven zich richten (vraag). Anderzijds dient ook zicht gekregen te worden op de feitelijke kenmerken van deze voedselinitiatieven (aanbod). Om tot deze inzichten te komen is er een selectie gemaakt uit de verzamelde voedselinitiatieven van fase 1. Aan de hand van een aantal vastgestelde selectiecriteria (zie bijlage II) zijn er uiteindelijk 24 initiatieven geselecteerd om te raadplegen. Omdat er geen aselechte steekproef is getrokken, zullen de resultaten niet behandeld worden als zijnde een doorsnede van de voedselinitiatieven. In plaats daarvan is er gekozen om een gelijke verdeling te maken op basis van de selectiecriteria in de bijlage. Uiteindelijk is er met initiatiefnemers van zeventien van deze voedselinitiatieven een telefonisch interview/videogesprek afgenomen (zie tabel 1.1). Naast deze zeventien voedselinitiatieven is ook het distributiecentrum Shareaty, dat enkele van deze initiatieven van voedsel voorziet, geraadpleegd.

Tabel 1.1 Geraadpleegde voedselinitiatieven

Type respondenten	Aantal
Bruto Steekproef	22
<ul style="list-style-type: none"> ■ Achterwege gelaten wegens onvoorziene omstandigheden ■ Na herhaaldelijke pogingen niet bereikt 	<p style="text-align: right;">2</p> <p style="text-align: right;">3</p>
Netto Steekproef	17

Via de geraadpleegde voedselinitiatieven zijn er ook gebruikers van deze voedselinitiatieven benaderd. Doel van het raadplegen van gebruikers binnen dit onderdeel is vooral om zicht te krijgen op de ervaringen met de voedselinitiatieven en het belang van de voedselverstrekking voor deze inwoners. Naast gebruikers zijn er ook enkele niet-gebruikers geraadpleegd om zicht te krijgen in achtergronden van het niet gebruiken van voedselinitiatieven en wat deze mensen nodig hebben om uit de situatie van voedselgebrek te komen. Deze niet-gebruikers zijn benaderd via de al eerder gesproken uitvoerders en sleutelpersonen. Zowel de gebruikers als de niet-gebruikers zijn voornamelijk face-to-face gesproken. Met enkelen van hen zijn telefonische gesprekken of videogesprekken gehouden.

Fase 3: Aansluiting

De derde en laatste fase van het onderzoek staat vooral in het teken van het genereren van kansen voor de toekomst. Daarbij gaat het met name om de vraag óf en hoe in Rotterdam het voedselsysteem, voor personen die vanwege armoede kampen met een voedselgebrek, verbeterd kan worden en welke rol de gemeente en fondsen daarbij kunnen spelen.

In deze slotfase zijn er ook beleidsmedewerkers op het gebied van armoede en schulden vanuit de andere drie **G4-gemeenten** gesproken. In deze gesprekken is nagegaan welke bruikbare kennis aanwezig is over voedselgebrek als gevolg van armoede, het lokale voedselsysteem en de positie van voedselinitiatieven daarin. Daarnaast is er ook gekeken of er vernieuwingen van het voedselsysteem zijn te ontdekken die eventueel ook toepasbaar zijn in Rotterdam. Om deze kennis en lessen voor deze vernieuwingen te verkrijgen, hebben we naast beleidsmedewerkers van de gemeenten ook een belangrijke partner op het gebied van voedselverstrekkingen van elke gemeente gesproken, zoals de voedselbanken of het Rode Kruis.

In tabel 1.2 staan alle geraadpleegde respondenten weergegeven die voor dit onderzoek geraadpleegd zijn.

Tabel 1.2 Geraadpleegde respondenten

Type respondenten	Aantal
Organisaties armoede- en schuldenproblematiek	20
▪ Sleutelpersonen	10
▪ Uitvoerders	10
Voedselinitiatieven	18
▪ Initiatiefnemers	17
▪ Distributiecentrum Shareaty	1
Doelgroep	36
▪ Gebruikers	34
▪ Niet-gebruikers	2
Overige G4-gemeenten en hun partners	6
Totaal	80

1.3 Leeswijzer

De opbouw van de rest van het rapport sluit aan op de bovengenoemde fasen van het onderzoek (zie figuur 1.2). In hoofdstuk twee zal de voedselproblematiek in Rotterdam verder uitgediept worden. Eerst zal hiervoor een afbakening worden gegeven van het begrip voedselgebrek als gevolg van armoede. Aan de hand van deze afbakening zal vervolgens worden gekeken in hoeverre voedselgebrek mogelijk voorkomt in de Rotterdamse samenleving, bij welke segmenten van de Rotterdamse bevolking deze problematiek zich met name manifesteert, welk nationaal en lokaal beleid er wordt gevoerd rondom deze problematiek en welke voedselinitiatieven er in Rotterdam in het 'gat' van dit beleid zijn gesprongen. In hoofdstuk drie zal de vraag naar voedselhulp vanuit de doelgroep verder uiteengezet worden, waarna in hoofdstuk vier de kenmerken van het aanbod van de voedselinitiatieven waar deze doelgroep gebruik van maakt, uitgelicht worden. Mogelijke kansen die naar voren komen vanuit de aansluiting van het besproken aanbod op de vraag van deze doelgroep worden in hoofdstuk vijf besproken. Tot slot zal hoofdstuk zes dienen als een afsluitend hoofdstuk waarin de belangrijkste bevindingen van dit onderzoek aan bod zullen komen.

Figuur 1.2 Opbouw rapport

Bij de presentatie van de uitkomsten voor de doelgroep respectievelijk de voedselinitiatieven kan het aantal waarnemingen (de zogeheten 'N') wisselen. Dit kan te maken hebben met een routing in de vragenlijst, waardoor een vervolgvraag enkel voor een deel van de respondenten bedoeld was. Ook waren respondenten niet verplicht om alle vragen te beantwoorden. Ten slotte merken we nog op dat de kwalitatieve resultaten die zijn opgehaald vanuit de doelgroep en de voedselinitiatieven en gepresenteerd zijn in opsomtekens, gerangschikt zijn van vaakst naar minst vaak genoemd.

2. Voedselproblematiek

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal er gekeken worden naar de mate waarin er bij (segmenten van) de Rotterdamse bevolking sprake is van voedselgebrek, het beleid dat gevoerd wordt om dit te ondervangen en de positionering van (particuliere) voedselinitiatieven daarin. Om dit te doen zal allereerst besproken worden hoe er in dit onderzoek naar het begrip 'voedselgebrek als gevolg van armoede' gekeken wordt.

2.2 Afbakening voedselgebrek door armoede

In de deskresearch hebben we diverse documenten over voedselverstrekking/-initiatieven en over het armoedevraagstuk bestudeerd. Hieruit is gebleken dat er (voor zover we hebben kunnen nagaan) geen 'kant-en-klare' afbakening bestaat van voedselgebrek als gevolg van armoede. Op de gezamenlijke website van de voedselbanken in Nederland (Voedselbanken.nl) wordt dit begrip niet gehanteerd. Het hebben van voedselgebrek is ook geen criterium om gebruik te mogen maken van een voedselbank (wel bepaalde inkomensgrenzen). Ook de lokale initiatieven zelf die we onder de loep genomen hebben, bakenen dit in hun communicatie-uitingen over hun doelgroepen en wijze van verstrekking van voedsel niet nader af.

De voedselproblematiek, zo blijkt, is zodanig complex dat het niet makkelijk in een definitie te vatten is. Vandaar dat in samenspraak met de begeleidingscommissie, bestaande uit vertegenwoordigers van de gemeente Rotterdam, Stichting Verre Bergen en het Sint Laurensfonds, specifiek voor dit onderzoek een nadere afbakening van bovenstaand begrip is gemaakt. Deze afbakening behelst geen strakke definitie, maar geeft indicatoren waarmee de voedselproblematiek in Rotterdam onder de loep genomen kan worden. Voedselgebrek als gevolg van armoede zal in dit rapport daarom geduid worden als het hebben van onvoldoende geld, waardoor er niet voorzien kan worden in de basisbehoefte van drie maaltijden per dag.

Er moet bij huishoudens dus sprake zijn van onvoldoende geld om voldoende eten voor drie maaltijden per dag te kunnen kopen. Het niet kunnen voorzien in drie maaltijden per dag als gevolg van geldgebrek kan weliswaar ruim geïnterpreteerd worden. In de enge definitie zou het ook kunnen gaan om 'drie gezonde maaltijden per dag' waarin een huishouden zonder hulp niet kan voorzien. Een definiëring op grond van gezond voedsel roept echter de vraag op wat er precies met gezonde maaltijden wordt bedoeld. Bovendien raakt dit in sommigen gevallen ook aan de eigen keuze van huishoudens om gezonde maaltijden te nuttigen. Dit gezondheidsaspect zal, alhoewel om bovenstaande redenen niet in de afbakening opgenomen, wel beschouwd worden als een belangrijk aspect dat samenhangt met de voedselproblematiek.

Toegang tot gezond en gevarieerd voedsel is onlosmakelijk verbonden met de voedselproblematiek. Zo blijkt uit een onderzoek uit 2014 dat 73% van de klanten van de voedselbank voornamelijk worstelt met het vergaren van gezond en gevarieerd voedsel.² Van deze groep beschikt 40% ook echt over te weinig voedsel. De toegang tot gezond voedsel is in de afgelopen jaren ook bemoeilijkt door relatief hoge prijsstijgingen op producten zoals groente en

² Judith Neter, Coosje Dijkstra, Marjolein Visser en Ingeborg Brouwer, Food insecurity among Dutch food bank recipients: a cross-sectional study, april 2014, pagina 6.

fruit. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) is de prijs van gezonde³ producten in tien jaar tijd gestegen met ongeveer 21%, terwijl de prijs van ongezonde producten in diezelfde periode steeg met 15%. Hierdoor wordt het voor mensen in armoede aantrekkelijker om ongezonde maaltijden te nuttigen. Ook overgewicht als gevolg van een ongezonde levensstijl is in eerder onderzoek al gelinkt aan voedselgebrek als gevolg van armoede. In een studie uit 2014 kwam naar voren dat het aandeel mensen met obesitas twee keer zo groot was onder klanten van de voedselbank dan bij de algehele Nederlandse bevolking.⁴

2.3 Voedselproblematiek in Rotterdam

Zoals in de vorige passage is aankaart zal de voedselproblematiek in Rotterdam inzichtelijk gemaakt worden door te kijken naar de Rotterdammers die door onvoldoende geld niet kunnen voorzien in de basisbehoefte van drie maaltijden per dag. Aanvullend zal er ook gekeken worden naar in hoeverre men toegang heeft tot een gezonde maaltijd. Directe kant-en-klare cijfers zijn hiervan niet beschikbaar. De koppeling tussen armoedecijfers en cijfers omtrent eetpatronen wordt nog nauwelijks gemaakt door instanties zoals het CBS of de GGD. Wel kunnen deze cijfers afzonderlijk van elkaar ons verschillende indicaties geven over de voedselproblematiek in Rotterdam. Eerst zal er daarom worden ingezoomd op de informatie die gedestilleerd kan worden uit de gegevens van GDD Rotterdam-Rijnmond rondom de eetpatronen van Rotterdammers. Vervolgens zal de achterliggende oorzaak van het voedselgebrek uiteengezet worden met behulp van de armoedecijfers van het CBS. Deze armoedecijfers zijn afkomstig uit 2019. Dit zijn anno november 2021 de meest recente cijfers aanwezig bij het CBS. Belangrijk is daarom om op te merken dat in deze armoedecijfers de effecten van de coronacrisis nog niet zijn meegenomen. Om deze gevolgen te belichten, kijken we tot slot naar effecten die de huidige coronacrisis heeft op de voedselproblematiek in Rotterdam.

Eetpatronen Rotterdammers

Allereerst zullen we kijken naar de cijfers met betrekking tot de eetpatronen van Rotterdammers. Hiervoor stelt GGD Rotterdam-Rijnmond cijfers beschikbaar over het aandeel van de inwoners dat dagelijks ontbijt. Deze cijfers brengen in kaart welk deel van de Rotterdammers, ongeacht de achterliggende reden, in ieder geval geen drie maaltijden per dag consumeert. Er zijn geen gegevens beschikbaar over het aandeel inwoners dat dagelijks lunch of avondeten nuttigt. Wel is er aangegeven dat een vijfde van de volwassenen in Rotterdam (18 t/m 64 jaar) minder dan vijf dagen in de week een zelfgemaakte warme maaltijd eet (20%).⁵ Dit betekent niet dat zij minder dan vijf dagen in de week helemaal geen warme maaltijden eten. Men kan bijvoorbeeld ook nog warme maaltijden nuttigen in restaurants/café's. Een zuiverdere indicator van het wel of niet nuttigen van drie maaltijden zijn daarom de beschikbare cijfers omtrent het nuttigen van het ontbijt.

In figuur 2.1 is weergegeven dat het aandeel Rotterdamse volwassenen (18 t/m 64 jaar) dat niet dagelijks ontbijt neerkomt op meer dan een derde (35%). In dezelfde enquête geeft ongeveer een vijfde (22%) van de volwassenen aan moeite te hebben met rondkomen. De discrepantie in deze cijfers geeft aan dat het overslaan van maaltijden ook vormgegeven kan zijn door persoonlijke keuzes die niets te maken hebben met geldgebrek. Vanuit deze optiek is het voornamelijk interessant om in te zoomen op de groep kinderen tussen van 1 t/m 3 jaar in figuur 2.1. Deze

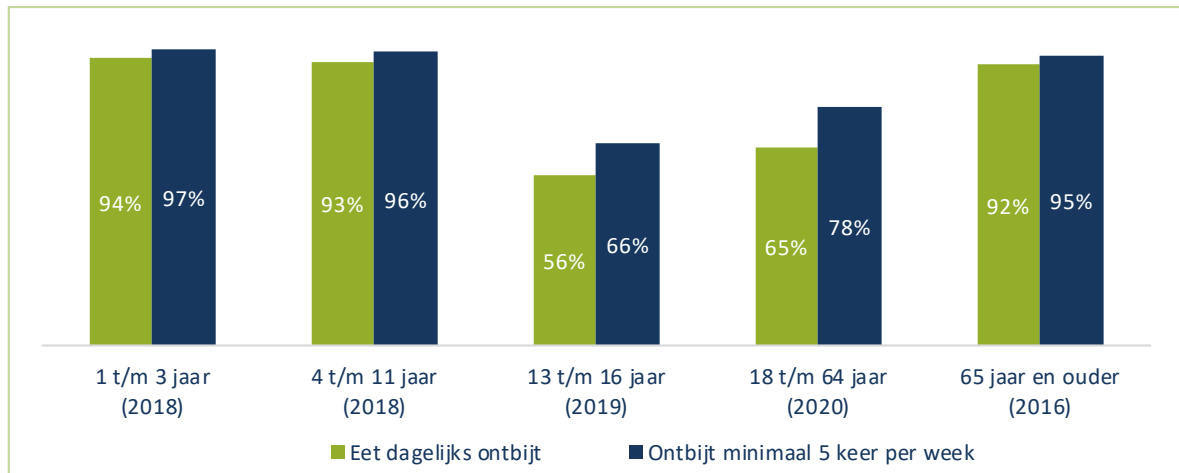
³ In de cijfers van het CBS is de definitie van gezond eten van het Voedingscentrum aangehouden.

⁴ Judith Neter, Coosje Dijkstra, Marjolein Visser en Ingeborg Brouwer, Food insecurity among Dutch food bank recipients: a cross-sectional study, april 2014, pagina 7.

⁵ GGD Rotterdam Rijnmond, gezondheidinkkaart.nl

kinderen hebben zelf nog geen zeggenschap over de hoeveelheid maaltijden die zij elke dag toegediend krijgen. Het missen van de maaltijden ligt hierbij niet aan de persoonlijke keuze van het individu. Een meer voor de hand liggende reden bij deze groep is dat het missen van een maaltijd het gevolg is van geldgebrek bij ouders/verzorgers. Van de Rotterdamse kinderen van 1 t/m 3 jaar eet 6% minder dan zeven dagen in de week ontbijt en 3% minder dan vijf dagen per week ontbijt. Doordat bij deze leeftijdsgroep factoren zoals voorkeuren weggenomen zijn, is dit percentage de meest zuivere indicatie van voedselgebrek als gevolg van armoede.

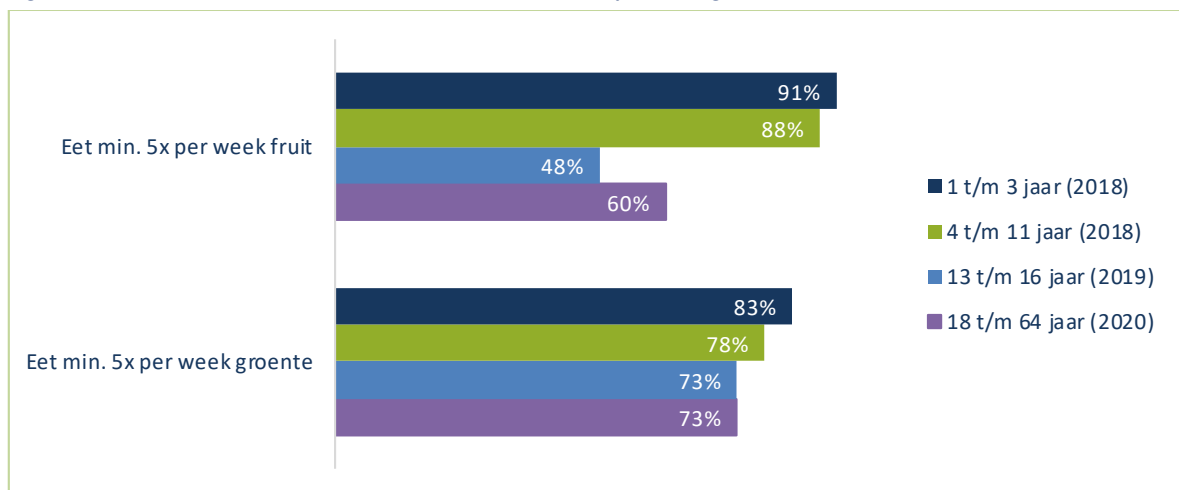
Figuur 2.1 Deel van de Rotterdamse inwoners dat dagelijks of ten minste 5x per week ontbijt

Bron: GGD Rotterdam-Rijnmond: Gezondheidskaart.nl
De cijfers zijn afkomstig vanuit onderzoeken binnen verschillende leeftijdsgroepen (kinderen, jongeren, volwassenen en senioren) die in verschillende jaren zijn uitgevoerd door GDD Rotterdam-Rijnmond.

Zoals al eerder aangegeven hangt ook het thema gezondheid nauw samen met voedselgebrek als gevolg van armoede. Zo zijn bijvoorbeeld ongezonde producten vaak goedkoper dan gezonde producten. Het binnenkrijgen van voldoende groente en fruit kan hierdoor voor mensen in armoede een lastige opgave zijn. Uit gegevens van GDD Rotterdam-Rijnmond komt naar voren 60% van de volwassenen (18 t/m 64 jaar) in Rotterdam minimaal vijf keer per week fruit eet en 73% minimaal vijf keer per week groente eet.

Figuur 2.2 Deel van de Rotterdammers dat minimaal 5x per week groente en fruit eet

Bron: GGD Rotterdam-Rijnmond: Gezondheidskaart.nl
De cijfers zijn afkomstig vanuit onderzoeken binnen verschillende leeftijdsgroepen (kinderen, jongeren, volwassenen en senioren) die in verschillende jaren zijn uitgevoerd door GDD Rotterdam-Rijnmond.

Bij deze cijfers speelt keuze van individuen mogelijk een grotere rol, omdat het hier gaat om de specifieke invulling van de maaltijden (c.q. groente en fruit). In de gezondheidsmonitor voor kinderen is echter ook gemeten hoeveel procent van de kinderen van 0 t/m 11 jaar minder dan vijf dagen per week groente eet als daadwerkelijk gevolg van geldgebrek. Van deze leeftijdscohort krijgt 1% niet dagelijks groente en fruit te eten specifiek vanwege geldgebrek. Dit percentage kan vertaald worden naar 833 kinderen van 0 t/m 11 jaar. Deze 833 vormen vervolgens samen 6% van de kinderen in huishoudens met een inkomen tot 110% van het Wettelijk sociaal minimum (Wsm). Uit deze cijfers kan daarom opgemaakt worden dat 6% van de kinderen van 0 t/m 11 jaar in huishoudens met een inkomen tot 110% van het Wsm niet dagelijks groente en fruit uit vanwege geldgebrek.

Het extrapoleren van deze cijfers naar de algehele Rotterdamse bevolking is niet gewenst. Zo wordt er in huishoudens vaak eerst gekeken naar de behoeften van de kinderen en dan pas naar die van de volwassenen. Daarnaast voelen veel ouders/verzorgers zich verplicht om dagelijks fruit mee te geven aan hun kinderen naar school. Een extrapolatie van deze cijfers zou onder andere om deze redenen niet zuiver zijn. Wel geven deze cijfers een indicatie van het voedselgebrek, wanneer het gaat om groente en fruit, bij Rotterdamse kinderen.

Geldgebrek bij Rotterdammers

Om erachter te komen bij welke doelgroepen en om welke redenen voedselgebrek zich voornamelijk manifesteert, kijken we naar de doelgroepen waarbij armoede frequent voorkomt. In Nederland wordt armoede doorgaans gedefinieerd aan de hand van de hoogte van het inkomen. Het Sociaal en Cultureel Planbureau geeft aan dat huishoudens in armoede leven wanneer zij gedurende langere tijd niet de middelen hebben voor de goederen en voorzieningen die in hun samenleving als minimaal noodzakelijk gelden. Gemeente Rotterdam houdt de definitie aan waarbij het inkomen van huishoudens niet boven de 110% van het Wsm uitkomt. In Rotterdam vielen er in 2019 54.900 particuliere huishoudens binnen deze definitie.⁶ Deze huishoudens leefden al minstens een jaar van een inkomen tot 110% van het Wsm. 32.600 huishoudens leefden in 2019 al vier jaar of langer in deze situatie. Deze aantallen zijn over de laatste tien jaar relatief stabiel. Cijfers van verder terug zijn niet beschikbaar.

In tabel 2.1 wordt de situatie van Rotterdam vergeleken met de overige G4-gemeenten en het Nederlands gemiddelde. Hierbij wordt, om de zwaarte van de problematiek weer te geven, naast de huishoudens die een inkomen hebben tot 110% van het Wsm ook de huishoudens uitgelicht die onder de grens van 101% van het Wsm leven. Uit deze gegevens blijkt dat de 54.900 Rotterdamse huishoudens – die een inkomen hebben rond 110% van het Wsm – bijna een vijfde van alle huishoudens in Rotterdam vertegenwoordigen. Van deze groep leeft het merendeel (74%) ook onder de grens van 101% van Wsm. Het percentage huishoudens in Rotterdam dat onder de grens van 101% van het Wsm leeft, bedraagt een verdubbeling van het Nederlandse gemiddelde. Vergeleken met de andere G4-gemeenten heeft Rotterdam het grootste percentage huishoudens dat rond het sociaal minimum leeft.

⁶ Gebaseerd op de voorlopige cijfers van het CBS over 2019.

Tabel 2.1 Huishoudens met een inkomen rond het sociaal minimum in de G4-gemeenten en Nederland in 2019*

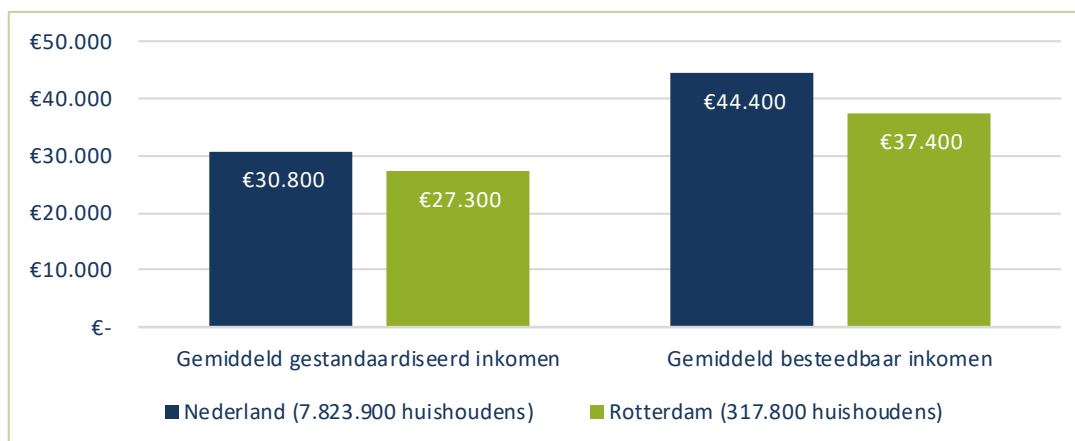
Regio	Huishoudens met een inkomen tot 101%	Huishoudens met een inkomen tot 110%
Rotterdam	13,8%	18,8%
Amsterdam	12,8%	16,9%
Den Haag	12,1%	16,4%
Utrecht	8,2%	11,6%
Nederland	7%	10,4%

Bron: CBS Statline

* Dit betreft voorlopige cijfers van het CBS.

Het relatief hoge percentage van Rotterdamse huishoudens dat volgens de definitie van de gemeente Rotterdam in armoede leeft, is ook terug te zien in de cijfers die betrekking hebben op het gemiddeld besteedbaar inkomen van Rotterdammers. Dit inkomen is in vergelijking met de rest van de Nederlandse huishoudens een stuk lager (zie figuur 2.3). Wanneer dit besteedbaar inkomen gecorrigeerd wordt voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden, wordt dit verschil iets verkleind. Toch blijft het gemiddeld gestandaardiseerd inkomen lager voor Rotterdammers dan voor de gemiddelde Nederlander.

Figuur 2.3 Gemiddelde inkomens Rotterdamse huishoudens t.o.v. alle Nederlandse huishoudens in 2019*

Bron: CBS Statline

* Dit betreft voorlopige cijfers van het CBS.

De lage inkomens van Rotterdamse huishoudens, waaruit voedselgebrek kan ontstaan, komen voort uit verschillende bronnen van inkomen. Zo verkrijgt 8% van de Rotterdamse huishoudens met een laag inkomen hun primaire inkomen uit loondienst en 7% verdient een inkomen als zelfstandige. Bijna twee vijfde (38%) van de 'lage-inkomenshuishoudens' verkrijgt haar inkomen vanuit een uitkering wegens werkloosheid, ziekte, arbeidsongeschiktheid of pensioen. Voor bijna de helft van de huishoudens met een laag inkomen (48%) vormt een uitkering sociale voorziening (bijstand en overige uitkering sociale voorziening) de voornaamste inkomensbron.

Verder zijn er in Rotterdam verschillende wijken waar lage inkomens zich concentreren. In tabel 2.2 is aangegeven welk aandeel van de huishoudens in de verschillende Rotterdamse wijken een inkomen tot 110% van het Wsm heeft. Uit de cijfers zien we dat de armoedeproblematiek zich voornamelijk in Rotterdam-Zuid en Delfshaven concentreert. Verder komt ook de wijk Kralingen-Crooswijk boven het Rotterdamse gemiddelde van 18,8% uit.

Tabel 2.2 Aandeel huishoudens met een inkomen tot 110% van het sociaal minimum per wijk, in 2019*

Rotterdamse wijk	Aandeel
Feijenoord	26,7%
Delfshaven	24,2%
Charlois	21,3%
Kralingen-Crooswijk	20,6%
IJsselmonde	18,4%
Noord	18,3%
Overschie	15,9%
Prins Alexander	15,4%
Stadscentrum	15,2%
Hillegersberg-Schiebroek	13,4%
Hoogvliet	13,3%
Hoek van Holland	8,7%
Rozenburg	8,6%
Pernis	6,0%

Bron: CBS Statline

*Dit betreft voorlopige cijfers van het CBS.

Ongeacht van waar de armoedeproblematiek zich concentreert, kan voedselgebrek als gevolg van armoede bij iedereen voorkomen. We zien vanuit de cijfers wel bepaalde doelgroepen terugkomen die vanuit hun lage inkomen een grotere kans hebben om niet in drie maaltijden per dag te kunnen voorzien. Uit tabel 2.3 blijkt dat voornamelijk een relatief groot aandeel eenpersoonshuishoudens (27,9%) en eenoudergezinnen (26,2%) in Rotterdam een laag inkomen hebben. Ook een groot aandeel van de huishoudens waarbij de kostwinner een niet-westerse migratieachtergrond heeft (29,8%), leeft rond het sociaal minimum (zie tabel 2.4)

Tabel 2.3 Aandeel verschillende type huishouden met een inkomen tot 110% van het sociaal minimum in Rotterdam en Nederland, in 2019*

Type huishouden	Rotterdam	Nederland
Eenpersoonshuishoudens	27,9%	19,6%
Meerpersoonshuishoudens	11,3%	5,3%
Eenoudergezin	26,2%	18,5%
Paar met thuiswonende kind(eren)	6,8%	2,9%
Paar zonder thuiswonende kind(eren)	8,7%	4,1%
Meerpersoonshuishoudens overig	9,0%	6,2%

Bron: CBS Statline

*Dit betreft voorlopige cijfers van het CBS.

Tabel 2.4 Aandeel huishoudens met verschillende achtergronden kostwinner met een inkomen tot 110% van het sociaal minimum in Rotterdam en Nederland, in 2019*

Achtergrond kostwinner	Rotterdam	Nederland
Nederlands	12,4%	7,8%
Niet-westerse migratieachtergrond	29,8%	27,3%
Westerse migratieachtergrond	15,7%	11,9%

Bron: CBS Statline

*Dit betreft voorlopige cijfers van het CBS.

Bij deze doelgroepen met een dergelijk laag inkomen wordt voedsel al snel een kostenpost waar men (noodgedwongen) op gaat besparen. Armoede is echter meer dan enkel een inkomensprobleem. Zo kan geldgebrek ook ontstaan door (problematische) schulden, plotselinge gebeurtenissen zoals een scheiding of het verliezen van een baan, hoge vaste lasten zoals huur- of energiekosten, verslavingsproblematiek of gebrek aan financiële vaardigheden. In 2018 woonden er in Rotterdam circa 50.800 huishoudens met geregistreeerde problematische schulden volgens de cijfers van het CBS. Dit betrof 15,8% van het totaal aantal huishoudens in Rotterdam. In 2020 steeg dit aantal naar 51.340 huishoudens (15,6% van het toenmalige aantal huishoudens). Rotterdam is hiermee de gemeente met het hoogste aandeel huishoudens met geregistreeerde problematische schulden in Nederland. Binnen Rotterdam meet de wijk Charlois het grootste aandeel aan huishoudens met problematische schulden. In deze wijk had in 2020 een kwart van de huishoudens (24%) met deze schuldenproblematiek te maken. Daarnaast blijkt uit de cijfers van het CBS dat huishoudens die kampen met problematische schulden vaak een niet-westerse migratieachtergrond hebben. Verder komen problematische schulden relatief vaak voor onder gezinnen met kinderen en voornamelijk eenoudergezinnen.

Ongeacht de aard van het geldgebrek (zoals een laag inkomen, problematische schulden etc.) gaat armoede vaak ook nog altijd gepaard met fysieke en mentale klachten zoals eenzaamheid, stress, gezondheidsklachten en depressie die de weg om uit armoede te raken bemoeilijken. Dit zijn allemaal factoren die de armoedeproblematiek complex maken. Vaak ook te complex om volledig te vatten in de bovenstaande cijfers. Daarnaast worden mensen in kortstondige armoede als gevolg van plotselinge levensgebeurtenissen of ongedocumenteerden ook niet meegenomen in de armoedecijfers van het CBS. Deze kanttekeningen zijn belangrijk om in het achterhoofd te houden bij het interpreteren van de hierboven gepresenteerde armoedecijfers.

Impact van de coronacrisis op de voedselproblematiek

De bovenstaande cijfers met betrekking tot eetpatronen van Rotterdammers en armoede in Rotterdam zijn afkomstig uit 2019. Sindsdien heeft de coronacrisis het leven van vele huishoudens drastisch veranderd. Zo heeft het uitbreken van de wereldwijde pandemie grote gevolgen gehad voor de armoedeproblematiek in Nederland. Het Nibud deed in de afgelopen periode een onderzoek onder 1.050 Nederlanders om de financiële gevolgen van de coronacrisis onder kwetsbare groepen in kaart te brengen. Hieruit blijkt dat één op de vijf Nederlanders in maart een inkomensterugval heeft ervaren. Onder hen zijn met name jongeren, zelfstandigen en flexwerkers. Ook constateert het CBS dat er eind juni 2021 1.100 meer bijstandsgerechtigden in Nederland waren dan een jaar eerder. Deze cijfers doen sterk vermoeden dat de situatie die de hierboven gepresenteerde armoedecijfers schetsen in de afgelopen twee jaar is verslechterd. Deze (plotselinge) veranderingen in de financiële positie van veel Nederlands zorgt tevens voor een grotere druk op voedselhulp.

Het aantal gezinnen dat gebruik maakt van de voedselbank steeg in 2020 in Rotterdam het hardst, namelijk met 15%. Voedselbank Rotterdam had in april 2021 circa 1.800 huishoudens als klant.⁷ Dit is ongeveer 0,55% van alle Rotterdamse huishoudens. Ter vergelijking maken er in heel Nederland 37.500 gezinnen gebruik van de voedselbank, dit is ongeveer 0,47% van alle huishoudens.⁸ Door de toename in het aantal hulpbehoevenden, werden er ook veel nieuwe voedselinitiatieven gestart die acute noodhulp boden in de vorm van voedsel.

⁷ Voedselbank, *Aantal mensen dat aanklopt bij de voedselbank groeit, 2021.*

⁸ Voedselbank, *Feiten en Cijfers Voedselbanken Nederland – 2020, 2021.*

Voedselbank Rotterdam was echter wel een van de weinige voedselinitiatieven in Rotterdam die tijdens het begin van de coronacrisis haar reguliere voedselhulp kon blijven aanbieden. Veel (kleinere) voedselinitiatieven moesten door het uitbreken van de pandemie (tijdelijk) hun deuren sluiten of hun voedselhulp op een andere manier vormgeven. Voornamelijk buurthuizen en kerken waar warme maaltijden werden geserveerd, konden deze dienst niet voortzetten door onder andere de afstandregels. Veel initiatieven gingen daarom over op het opstarten van een afhaal-service. Ondanks de grotere vraag naar voedselhulp werd het voor dit soort initiatieven wel steeds lastiger om de doelgroep te bereiken, omdat ze geen contact meer met hun doelgroep hadden. Volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau was afname van sociale contacten vooral voelbaar voor mensen die al weinig contacten hadden.⁹ Het contact met hulpverleners en met anderen die men gewoonlijk op de dagbesteding trof, nam daarnaast ook af. Door de afname van de coronamaatregelen hebben de meeste voedselinitiatieven hun activiteiten weer opgepakt, al dan niet met aangepaste groepsgrootte of frequentie van uitgifte.

Een verdere uitweiding over de impact van de coronacrisis op de specifieke voedselinitiatieven die geraadpleegd zijn voor dit onderzoek, is verderop te lezen in paragraaf 4.4.

2.4 Landelijk en lokaal beleid rondom voedselgebrek

Door het stijgende aantal (voedsel)hulpbehoevenden als gevolg van de coronacrisis, staat het bestrijden van de armoede- en schuldenproblematiek net als de hierboven uiteengezette voedselproblematiek steeds hoger op de politieke agenda. In deze paragraaf zal zowel het landelijke als lokale beleid dat wordt gevoerd om voedselgebrek als gevolg van armoede terug te dringen, centraal staan. Hieraan voorafgaand zal eerst een beschouwing worden gegeven van het algemene perspectief op voedselhulp in Nederland.

Achtergrond perspectief op voedselhulp

Over het algemeen is de houding in Nederland tegenover voedselhulp enigszins ambivalent. Enerzijds vindt men dat voedselhulp in een rijk land als Nederland niet nodig zou moeten zijn. Anderzijds is men blij dat particuliere initiatieven de nood die er is ledigen. Volgens Van der Horst, Pijnenburg en Markus is deze huidige ambivalente positie jegens voedselarmoede echter goed verklaarbaar.¹⁰ Het afbouwen van de verzorgingsstaat en het opkomen van de participatiesamenleving hebben er volgens hen namelijk voor gezorgd dat de overheid zich (noodgedwongen) meer en meer als een facilitator opstelt dan als een verzorger. Ze merken op dat de Nederlandse overheid het hebben/vinden van werk of – als werk niet (voldoende) mogelijk is – het bieden van inkomensondersteuning als belangrijkste pilaar ziet in het bestrijden van armoede (waaronder ook voedselarmoede wordt verstaan). Aanvullend kunnen er vanuit de overheid toeslagen gegeven worden om bepaalde (hoge) kosten te dekken. Het leveren van diensten in natura, in dit geval voedsel, geniet binnen het Nederlandse overheidssysteem niet de voorkeur omdat er vanuit gegaan wordt dat het systeem van inkomen(sondersteuning) plus eventuele toeslagen voldoende zou moeten zijn om in de basisbehoeften te voorzien. Toch zijn er nog altijd huishoudens waarbij dit door (een samenloop van) verschillende redenen niet lukt. Zo kan het zijn dat zij bijvoorbeeld onbekend zijn met de regelingen, een complexe situatie hebben waardoor zij net niet in aanmerking komen voor bepaalde regelingen of liever niet naar de gemeente toestappen voor hulp. In het 'gat'

⁹ Sociaal en Cultureel Planbureau, *Een jaar met corona: gezondheid en sociale contacten*, 2021.

¹⁰ Van der Horst, Pijnenburg en Markus, *Food banks in the Netherlands stepping up to the plate: shifting moral and practical responsibilities* (2020).

dat ontstaan is, hebben particuliere organisaties zoals de voedselbank de verantwoordelijkheid op zich genomen om voedselarmoede te verzachten. Het is aan de landelijke en lokale overheden om te kijken hoe zij zich het best kunnen verhouden tegenover deze initiatieven.

Aansluitend op het bovengenoemde is rondom het verstrekken van voedselhulp ook de discussie ontstaan of voedselhulp niet juist beter af is in particuliere handen. Van Doorn en Keinemans betogen dat de huidige situatie in ieder geval zorgt voor verwarring: "is het een recht of een gunst?".¹¹ De meerderheid van de geraadpleegde sleutelpersonen en uitvoerders in het veld zijn van mening dat gemeenten vooral niet zelf voedselhulp moet aanbieden. Dit werkt al snel averechts aangezien veel mensen de drempel bij gemeenten te hoog vinden of argwaan hebben richting (overheids)instanties. Volgens deze sleutelpersonen en uitvoerders zouden gemeenten vooral initiatieven moeten financieren, coördineren en samenwerking tussen de initiatieven moeten faciliteren. Bovendien vraagt men zich ook af wat de aard van voedselhulp moet zijn. Vanuit de literatuur wordt opgemerkt dat voedselhulp in principe gezien zou moeten worden als tijdelijke hulp. Voor de lange termijn bestaat de vrees dat voedselhulp de positie van armen consolideert.¹² Echter merken uitvoerders en sleutelpersonen op dat bij sommige huishoudens de problemen simpelweg niet binnen de maximale termijn van de voedselbank opgelost zijn. Bij de voedselbank heeft iedereen drie jaar recht op noodhulp. Die drie jaar is afgeleid van de termijn waarbinnen normaliter ook schuldsanering opereert en waarbinnen men verwacht dat de obstakels overwonnen zijn. Volgens cijfers van Voedselbanken Nederland maakt 22% van alle klanten maximaal drie maanden gebruik van de voedselbank, 57% van alle klanten is binnen een half jaar weer in staat zelf voor voedsel te zorgen en 12% is na drie jaar nog steeds afhankelijk van voedselhulp.¹³ De geraadpleegde uitvoerders en sleutelpersonen pleiten voor het bieden van maatwerk voor deze groep.

Nationaal beleid

Zoals hierboven beschreven, wordt voedselarmoede gezien als individuele uiting van de algehele noemer 'armoede' en het onderwerp valt daarom binnen het sociaal domein. Vanuit de decentralisatiegedachte is het verstrekken van hulp bij voedselgebrek daarom geen taak van de nationale overheid. In de recente jaren heeft het onderwerp echter in de landelijke politiek meer aandacht gekregen. Zo heeft het kabinet de laatste tijd meerdere malen waardering uitgesproken voor de voedselbanken, waarbij zij opmerken dat ze ziet dat voedselbanken een belangrijke vindplaats zijn voor mensen met financiële problemen, een doorverwijsfunctie hebben richting (gemeentelijke) voorzieningen en een manier zijn om voedselverspilling tegen te gaan.¹⁴ Vanwege een teruglopend aanbod aan voedsel voor de voedselbanken als gevolg van de coronacrisis, is vanuit het kabinet 4 miljoen euro gereserveerd aan incidentele noodsteun voor ondersteuning aan de voedselbanken.¹⁵ Deze ondersteuning lijkt voornamelijk van pas te komen bij het opvullen van het tekort aan producten. Voedselbanken Nederland laat namelijk weten zich zorgen te maken over het teruglopende aanbod van voedsel vanuit de supermarkten en groothandels. Het dalende aanbod is volgens Voedselbanken Nederland ook het gevolg van initiatieven van supermarkten en producenten om voedselverspilling tegen te gaan. De nieuw opgerichte stichting Voedselvangnet koopt tegen een marktconforme prijs producten in als er sprake is van acute nood. Welke producten dat zijn, is afhankelijk van de tekorten op dat moment.

¹¹ Lia van Doorn & Sabrina Keinemans, 'Het ongemak van de voedselbanken' in: *Tussen regels en vertrouwen. Veranderende rollen in de verzorgingsstaat*, 2016, pagina 96.

¹² Tuur Ghys en Danielle Dierckx, *Armoedebestrijding via voedsel: Oplossing of Symptoom*, juni 2013, pagina 5.

¹³ Voedselbanken Nederland, *Hoe lang zijn mensen gemiddeld klant bij de voedselbank?*, 2021

¹⁴ Brief SZW naar Tweede Kamer, Ondersteuning voedselbanken, 28-04-2021.

¹⁵ Brief SZW naar Tweede Kamer, Ondersteuning voedselbanken, 28-04-2021.

Het kabinet heeft begin dit jaar aangegeven bovendien ruim twaalf miljoen euro aan Europese middelen (vanuit ESF+ subsidie) vrij te willen maken voor voedselhulp en andere vormen van materiële ondersteuning om het aanbod van voedsel de komende jaren te garanderen. Medio 2022 kunnen partijen hiervoor plannen indienen. Het kabinet kijkt ook naar andere, structurele oplossingen om het voedselaanbod voor de voedselbanken op peil te houden. Recent is een onderzoek gestart naar het op grote schaal verwerken van voedsel dat niet geschikt is voor de verkoop naar lang houdbare, flexibel in te zetten gezonde producten.

Gemeentelijk beleid Rotterdam

De daadwerkelijke houding van de overheid tegenover voedselarmoede en de initiatieven die hieromtrent ontplooid zijn, wordt dus deels gevormd door manieren waarop individuele gemeenten invulling geven aan hun armoedebeleid. Het voert te ver om hier een overzicht te geven van het complete armoedebeleid van de gemeente Rotterdam en alle complexe oorzaken en gevolgen die hiermee samenhangen. De kern van de aanpak van armoede voor de gemeente Rotterdam is dat men door middel van een integrale en gezamenlijke aanpak wil proberen de multi-complexiteit van armoede aan te pakken.¹⁶ 'Gezamenlijke aanpak' betekent (onder andere) dat men vanuit de gemeente actief samenwerking zoekt met vrijwilligers, onderwijsinstellingen, bedrijven en maatschappelijke organisaties. In het beleidsplan wordt hiervoor rondom voedselarmoede specifiek de Voedselbank Rotterdam genoemd. Om mensen die kampen met voedselgebrek te ondersteunen, heeft gemeente Rotterdam namelijk een route opgezet om hen naar de voedselbank te leiden. Mensen kunnen zich via professionals van de wijkteams aanmelden bij de voedselbank. Als men door plotselinge geldnood geen boodschappen meer kan doen, kan er ook een Voorschot Broodnood worden aangevraagd bij de gemeente. Dit bedrag is een lening bij de gemeente. Daarnaast subsidieert de gemeente zowel grotere voedselinitiatieven, zoals de Voedselbank Rotterdam en de Islamitische Voedselbank, als een aantal kleinere voedselinitiatieven.¹⁷ Naast deze ondersteuning, wil gemeente Rotterdam investeren in samenwerking met partijen zoals Warm Rotterdam, de jeugdfondsen en BredeRaado10. De gemeente Rotterdam ziet namelijk dat veel bedrijven bereid zijn om overschotten aan voedsel te doneren, maar dat deze bedrijven de doelgroep niet altijd goed weten te vinden. Daarom is er ook een samenwerking aangegaan met het distributiecentrum Shareaty (zie casebeschrijving hieronder). Door te investeren in samenwerking met de bovengenoemde partijen, hopen zij dat kennis en ervaring gedeeld kunnen worden en er optimale aansluiting gezocht kan worden tussen aanbod en hulpvraag.¹⁸ Bij het ondersteunen van de voedselinitiatieven in de gemeente, wordt toenemende mate ook opgetrokken met particuliere fondsen, zoals Stichting De Verre Bergen en het Sint Laurensfonds. Deze fondsen zetten zich in om sociale en maatschappelijke vraagstukken in de gemeente Rotterdam aan te pakken door het ondersteunen, uitvoeren en/of ontwikkelen van initiatieven en projecten.

¹⁶ Zie het beleidsplan *Uit de knoop. De Rotterdamse aanpak van armoede* (2019).

¹⁷ Van der Horst, Pijnenburg en Markus (2020) merken op dat voedselbanken door veel gemeenten worden opgezocht en gezien als belangrijke aanvulling op het lokale beleid. Daarom leveren veel gemeenten (ook) steun aan de voedselbank, wat betreft zowel (financiële) middelen als op andere manieren.

¹⁸ Zie het beleidsplan *Uit de knoop. De Rotterdamse aanpak van armoede* (2019).

Distributiecentrum Shareaty

Eén van de initiatieven waarmee gemeente Rotterdam en het Sint Laurensfonds samenwerken is Shareaty. Shareaty is een sociaal distributiecentrum dat **voedseloverschotten van supermarkten, voedselproducenten en groothandels verzamelt en distribueert** richting circa 25 verschillende soorten sociale voedselinitiatieven zoals voedselbanken, buurthuizen en sociale restaurants. Shareaty neemt hierbij het logistieke proces van het transport en de opslag van het voedsel voor haar rekening. Veel van de sociale voedselinitiatieven waarvoor Shareaty levert, hebben namelijk niet de middelen om het voedsel dat zij aangeboden krijgen veilig te vervoeren en op te slaan, bijvoorbeeld vanwege beperkte koel- en vriescapaciteit. Per jaar haalt Shareaty ongeveer 125.000 kilo voedsel op bij donateurs om te herverdelen. Het distributiecentrum combineert vraag en aanbod. Op deze manier krijgen de sociale initiatieven ook niet meer voedsel geleverd dan zij aankunnen, waardoor verspilling wordt tegengegaan. Shareaty wordt voornamelijk gefinancierd door donaties en subsidies en daarnaast wordt aan de sociale voedselinitiatieven een kleine bijdrage gevraagd. Naast de logistieke ondersteuning, ontwikkelt Shareaty ook andere activiteiten, bijvoorbeeld cursussen om kennis van voedselhygiëne te verbeteren bij de sociale voedselinitiatieven of het koppelen van ouderen aan jongeren om samen te eten (Maaltijdmaatjes). Het mes snijdt bij Shareaty aan twee kanten: aan de ene kant worden minderbedeelden geholpen in hun voedselbehoefte en aan de andere kant wordt voedselverspilling tegengegaan.

2.5 Voedselinitiatieven in Rotterdam

Eén van de doelstellingen van dit onderzoek is het in kaart brengen van de bestaande voedselinitiatieven in Rotterdam. Deze paragraaf presenteert het aantal (bekende) voedselinitiatieven, hun activiteiten, wanneer zij opgericht zijn en de geografische spreiding van deze initiatieven.

Type voedselverstrekingen

Om de voedselproblematiek in Rotterdam aan te pakken zijn er door verschillende hulporganisaties, stichtingen en particulieren voedselinitiatieven opgezet om mensen in armoede hulp te bieden. Zo telt Rotterdam naast de grotere initiatieven zoals de Voedselbank Rotterdam, de Islamitische Voedselbank, het Leger des Heils en het Rode Kruis veel informele initiatieven die op wijk- en buurtniveau georganiseerd zijn. In de bijlage (zie bijlage III) is een lijst weergegeven van de verschillende initiatiefnemers, die zich richten op voedselverstreking aan mensen die kampen met voedselgebrek als gevolg van armoede. Er is hierbij een selectie gemaakt van voedselinitiatieven die óf specifiek gericht zijn op inwoners die leven in armoede óf vrij toegankelijk zijn voor deze groep. De toegankelijkheid is bepaald aan de hand van de prijs die wordt gevraagd voor het eten en de vrije toegang van het initiatief. Alhoewel zeer uitgebreid, is deze lijst niet uitputtend. Het is mogelijk dat er in Rotterdam meer informele initiatieven bestaan die niet in beeld gebracht zijn via de deskresearch of het veldwerk.

Uiteindelijk zijn er 50 aanbieders van voedselhulp in kaart gebracht. Tussen deze initiatieven bevinden zich veel verschillende variaties van voedselhulp. Zo richt het ene initiatief zich op het verschaffen van warme maaltijden en het ander op het faciliteren van een gratis supermarkt. Sommige initiatieven verschaffen ook meerdere soorten van voedselhulp. Zo biedt de Voedselbank Rotterdam bijvoorbeeld zowel voedselpakketten aan als het doen van gratis boodschappen in een

sociale supermarkt. Deze twee verstrekkingen zijn echter niet tegelijkertijd te gebruiken. Daarnaast zijn sommige voedselinitiatieven vijf dagen per week open en andere één keer per maand. Ook biedt het ene initiatief gratis eten, terwijl anderen een kleine bijdrage vragen. Dit laat zien dat een grote hoeveelheid aan locaties waar men voedselhulp aanbiedt in één wijk, niet altijd gelijk hoeft te staan aan een bepaalde mate van de hoeveelheid hulp die men ontvangt. Om de verscheidenheid aan initiatieven te duiden identificeren we vier verschillende typen voedselinitiatieven.

1. (Warme) maaltijden in de Huizen van de Wijk/Sociale restaurants en kerken

Van alle initiatieven wordt veruit de meeste voedselhulp geboden middels het verschaffen van een (warme) maaltijd. Maar liefst 39 van de 50 aanbieders bieden deze vorm van hulp aan. De Huizen van de Wijk in Rotterdam dienen hiervoor regelmatig als locatie. In sommige gevallen wordt de maaltijd daadwerkelijk aangeboden via het Huis van de Wijk en in andere gevallen gebruikt een bestaand initiatief zoals House of Hope, Pameijer of Holland kookt de locatie. Wat deze voedselinitiatieven van anderen onderscheidt is het bijkomende sociale aspect. Zo kan het initiatief er tevens voor zorgen dat sommige mensen uit een eventueel sociaal isolement komen. Mensen bouwen daarnaast een groter sociaal netwerk op binnen hun buurt. De doelstelling van dit soort initiatieven is daarom niet altijd puur gericht op armoedebestrijding, maar voornamelijk op het creëren van sociale binding. Op dit soort initiatieven komen ook mensen af die niet kampen met voedselgebrek, maar voornamelijk behoefte hebben aan sociale contacten. In hoeverre mensen in armoede af komen op deze (warme) maaltijden is deels ook afhankelijk van de prijs van de maaltijd. Sommige initiatieven bieden deze gratis aan, andere vragen een kleine bijdrage.

2. Voedselpakketten

In totaal bieden zeven initiatieven in Rotterdam voedselpakketten aan. Het verstrekken van voedselpakketten wordt in grote getale gedaan door Voedselbank Rotterdam en de islamitische voedselbank van de Interculturele Stichting Salaam. Deze initiatieven bedienen elk een ander klantenbestand. Zo is het niet mogelijk om zowel van de Voedselbank Rotterdam als van de islamitische voedselbank een voedselpakket te ontvangen. Door het verstrekken van voedselpakketten kunnen mensen voor een aantal dagen van aanvullende producten worden voorzien. Naast de bovengenoemde aanbieders zijn er een aantal kleinere informele initiatieven die regulier of sporadisch voedselpakketten aanbieden. Het aanbieden van deze voedselpakketten was aan het begin van de coronacrisis ook een veelgebruikte manier van noodhulp.

3. (Gratis) winkelen in sociale supermarkten of supermarktbonnen

Zes initiatieven in Rotterdam bieden voedselhulp aan in de vorm van supermarktbonnen of een sociale supermarkt. Het supermarktconcept is een relatief nieuwe vorm van voedselhulp. Zo vestigde de eerste supermarkt van Voedselbank Rotterdam zich in 2020 in Spangen. Mensen kunnen hier zelf kiezen welke producten zij mee naar huis willen. Het voordeel hiervan is dat men naar eigen zeggen minder voedsel hoeft weg te gooien, omdat het over datum is of omdat zij het niet kunnen gebruiken in hun maaltijden. Het voedsel waar zij op voorhand al van weten dat zij dit niet zullen gebruiken, kiezen ze simpelweg niet uit. Daarnaast geeft het hebben van een eigen keuze in producten mensen in armoede een stukje autonomie terug. Ditzelfde idee wordt beoogd met het uitgeven van supermarktbonnen. Een initiatief zoals Beter Eten gaat hier nog een stapje verder in door mensen via een betaalpas bij de 'gewone' lokale winkels te laten winkelen. Het initiatief wil als het ware een systeem helpen opzetten waar mensen in armoede echt mee kunnen doen. Daarnaast is er door het gebruik van een 'gewone' betaalpas ook geen

onderscheid te maken tussen de klanten van Beter Eten en de overige winkeliers.

4. Voedselinitiatieven gericht op activatie, participatie en/of educatie

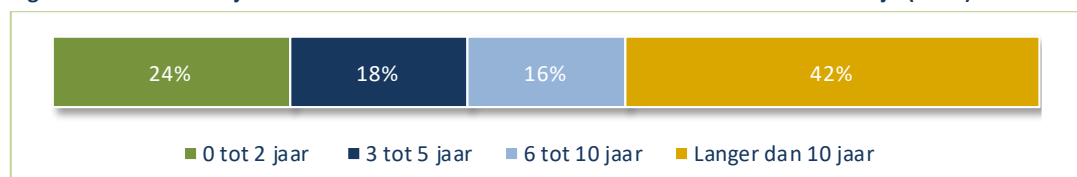
In deze laatste categorie vallen zes initiatieven die de voedselproblematiek op een andere manier benaderen. Bijvoorbeeld het initiatief Voedseleducatie10 dat middels een dagelijkse warme en gezonde lunch voor basisschoolleerlingen in Feijenoord, kinderen en ouders bewust probeert te maken van een gezonde leefstijl. Ongezonde voeding in combinatie met sociale, culturele en economische barrières vergroten volgens de initiatiefnemers de kans dat wijkbewoners minder goed meekomen in de samenleving. Een ander initiatief is Tafelvanzeven dat maaltijden verzorgt bij verschillende Huizen van de Wijk (type 1) die worden klaargemaakt door vrouwen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Tafelvanzeven biedt vrouwen via deze weg een opleiding gericht op horeca en ondernemerschap. Dit initiatief is dus zowel een verschaffer van warme maaltijden als een participatieproject.

Alhoewel alle gepresenteerde initiatieven toegankelijk zijn voor mensen met voedselgebrek als gevolg van armoede, is armoedebestrijding bij een aantal initiatieven niet de primaire doelstelling. Zo houden voedselinitiatieven er ook andere doelstellingen op na zoals het creëren van sociale binding, het tegengaan van voedselverspilling of creëren van bewustwording over gezonde voeding. Door het bewust niet uitdragen van een doelstelling gericht op armoedebestrijding proberen sommige initiatieven ook een plek te creëren vrij van stigma. Het niet uitdragen van een dergelijke doelstelling is in sommige gevallen een bewuste keuze om de drempel van hun initiatief te verlagen.

Ontstaan initiatieven

Van de 50 geïdentificeerde aanbieders is er bij 38 van hen ook bekend in welk jaar het voedselinitiatief is gestart. In figuur 2.5 is de weergegeven welk aandeel van de voedselinitiatieven in welke tijdsperiode van start zijn gegaan. Opvallend is dat bijna de helft van de voedselinitiatieven al langer dan tien jaar bestaan. Dit zijn veelal gevestigde organisaties die al langere tijd voedselhulp aanbieden. Een kwart van de aanbieders is vervolgens gestart met het aanbieden van voedselhulp in de laatste twee jaar. Een verklaring voor deze plotselinge toename van het aantal aanbieders is het opkomen van de coronacrisis in Nederland in 2020. In paragraaf 2.3 werd al uitgelicht dat de coronacrisis een forse toename veroorzaakte in het aantal klanten van de Voedselbank Rotterdam. Deze stijgende hulpvraag is niet onopgemerkt gebleven, waardoor meerdere organisaties en particulieren voedselhulp zijn gaan verstrekken. Daarnaast waren er ook reeds bestaande voedselinitiatieven die in de coronacrisis extra hulp zijn gaan bieden op het gebied van voedselverstrekking. Deze aanbieders zijn niet meegenomen in het aandeel voedselinitiatieven dat in de afgelopen 2 jaar is ontstaan.

Figuur 2.5 Aantal jaren dat de bekende aanbieders van voedselinitiatieven actief zijn (N=38)

Bron: Verzamelde voedselinitiatieven door Bureau Bartels

Aantallen en geografische spreiding

Van bovengenoemde 50 aanbieders bieden een aantal ook voedselhulp aan op meerdere locaties. Zo zijn er 67 verschillende locaties te benoemen waar men terecht kan voor voedselhulp. De

uitgiftepunten van Voedselbank Rotterdam, Islamitische Voedselbank en het Rode Kruis, de bonnen van Viktor Vitamientje en de Soepbus van het Leger des Heils zijn hier gerekend als één locatie. De exacte locatie(s) van deze initiatieven is namelijk wisselend of onbekend. Deze initiatieven zijn om deze reden niet meegenomen in het onderstaande figuur (figuur 2.6), waarin de geografische spreiding van voedselinitiatieven in Rotterdam weergegeven is.

Uit het onderstaande figuur blijkt dat de voedselinitiatieven in Rotterdam met name geconcentreerd zijn in Delfshaven (17 initiatieven) en Feijenoord (9). Daarna volgen de stadsdelen Noord (8), Charlois (7) en Centrum (6). Verder zijn er in de wijken waar ook relatief de minste armoede voorkomt, Pernis en Rozenburg, geen voedselinitiatieven gevonden.

Figuur 2.6 Overzicht locaties van voedselinitiatieven (toegankelijk) voor mensen in armoede, per wijk

Bron: Verzamelde voedselinitiatieven door Bureau Bartels

Wanneer we de bovenstaande kaart vergelijken met de armoedecijfers in de verschillende wijken in Rotterdam (tabel 2.2) zien we meerdere overeenkomsten. De wijken waar relatief de meeste armoede te vinden is, zijn tevens de wijken waar de meeste voedselinitiatieven zich hebben gevestigd (Feijenoord en Delfshaven). Een wijk die afwijkt van deze volgorde is Kralingen-Crooswijk. In deze wijk leeft circa een vijfde van de huishoudens van een inkomen tot 110% van het sociaal minimum. Tegelijkertijd zijn er in deze wijk maar twee voedselinitiatieven gevonden naast de eventuele uitgifte van de voedselbanken, het Rode Kruis, het Leger des Heils en Viktor Vitamientje.

3. Vraag vanuit de doelgroep

3.1 Inleiding

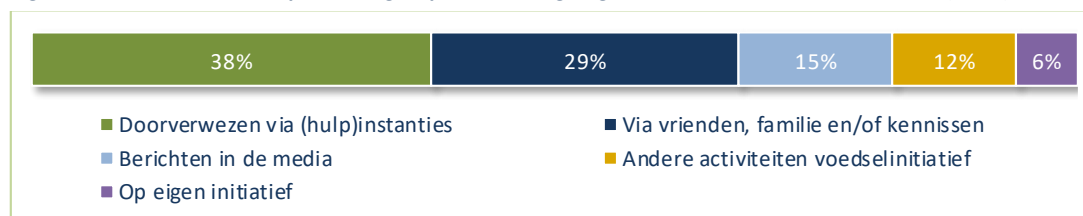
In dit hoofdstuk staat de vraag van de doelgroep van de geraadpleegde voedselinitiatieven centraal. Er zal hierbij onderscheid worden gemaakt tussen de ervaringen met het gebruik van de initiatieven (paragraaf 3.2) en de eventuele drempels die zij hebben ervaren om naar het initiatief toe te stappen. Daarbij worden ook overwegingen om andere voedselinitiatieven niet te gebruiken uitgelicht (paragraaf 3.3).

3.2 Ervaringen met gebruik voedselinitiatieven

Achtergrond gebruik

In figuur 3.1 wordt weergegeven op welke manier de geraadpleegde gebruikers daadwerkelijk kennis hebben genomen van het voedselinitiatief waar zij gebruik van maken. Het grootste deel van de gebruikers geeft aan te zijn doorverwezen, bijvoorbeeld door maatschappelijk werk, schuldhulpverleners, bewindvoerders of een wijkteam.

Figuur 3.1 Manieren waarop de doelgroep in aanraking is gekomen met het voedselinitiatief (N=34)

Bron: Raadpleging gebruikers

Daarna komen de meeste mensen via hun eigen netwerk terecht bij een voedselinitiatief. In de meeste gevallen kennen zij iemand die al gebruik maakt van de voedselhulp en hen op de hoogte stelt of ze meeneemt. Een deel van de gebruikers geeft aan dat zij door middel van advertenties in de krant hebben kennisgenomen van een voedselinitiatief. Een klein deel van de voedselinitiatieven biedt naast voedselhulp andere (sociale) activiteiten aan waardoor de doelgroep binnenkomt en vervolgens doorstroomt naar de voedselhulp. Ten slotte geven twee respondenten aan op eigen

“Ik ben via via bij dit initiatief terechtgekomen. Aan het beginervaarde ik wel een drempel om te komen. Als je hier niemand kent, is het toch lastig om opeens binnen te lopen. Het maakt het makkelijker als er iemand is die je al kent of als iemand met je meegaat.” (Gebruiker voedselinitiatief voor warme maaltijden)

initiatief het voedselinitiatief gevonden te hebben. Wat opvalt aan deze cijfers is dat maar weinig mensen op eigen initiatief op zoek gaan naar voedselinitiatieven. Het in aanraking komen met voedselinitiatieven gebeurt meestal middels het netwerk waar het individu toegang tot heeft bestaande uit hulpverlening, vrienden familie en kennissen.

De gebruikers geven verschillende, soms meerdere, redenen voor het zetten van de stap richting het voedselinitiatief (figuur 3.2). De meest genoemde beweegreden is van financiële aard. Denk hierbij niet alleen aan geldgebrek voor boodschappen of een gezonde warme maaltijd, maar ook aan het besparen op stookkosten door buiten de deur te gaan eten. Door voedselhulp aan te nemen, krijgen de gebruikers financieel iets meer ruimte. Verder geeft een deel van de respondenten aan dat zij bij de voedselinitiatieven sociale contacten opdoen en het daarom gezellig vinden om hier langs te gaan. Deze respondenten maken allen gebruik van een initiatief dat warme maaltijden

verzorgt. Het is voor sommige de eerste stap die zij zetten uit een sociaal isolement. Daarnaast is een klein deel van de respondenten (fysiek) niet in staat om voor zichzelf maaltijden te bereiden.

Een andere beweegreden om voor een specifiek voedselinitiatief te kiezen, bleek de locatie van het initiatief te zijn. Veel respondenten gaven aan juist naar het desbetreffende initiatief te gaan omdat het dichterbij was dan mogelijke andere initiatieven. Zij hoeven dan geen tijd en geld kwijt te zijn aan het reizen.

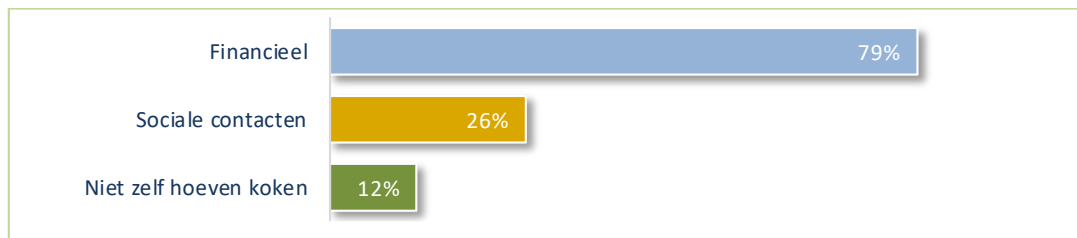
“Het is fijn als er een gezonde warme maaltijd voor je klaargemaakt wordt. Als ik thuis ben, eet ik alleen. Dat is toch eenzaam en ik kook niet graag voor mezelf. Dan eet ik snel twee koeken als avondeten in plaats van een volledige warme maaltijd.” (Gebruiker voedselinitiatief voor warme maaltijden)

“Ik woon hier in de wijk. Als ik niet bij deze locatie terecht kon, moest ik misschien helemaal naar Zuid en dat zou heel ver zijn. Dan zou ik niet elke week kunnen gaan, want het kost ook geld om te reizen. Nu kan ik lopend gaan.” (Gebruiker voedselpakket)

Van de 34 gebruikers wonen er vijf niet in dezelfde buurt als het voedselinitiatief waar zij gebruik van maken. Twee van deze gebruikers wonen in aangrenzende buurten. De drie gebruikers die verder weg wonen geven aan iets langer onderweg te zijn omdat ze graag naar het specifieke voedselinitiatief gaan. Zij hebben

bijvoorbeeld al contacten opgebouwd bij een initiatief dat warme maaltijden aanbiedt of zij kiezen liever via een sociale supermarkt hun boodschappen uit dan dat zij naar een uitgiftepunt gaan voor voedselpakketten. Bij twee van deze gebruikers is er geen gelijksoortig initiatief in hun buurt.

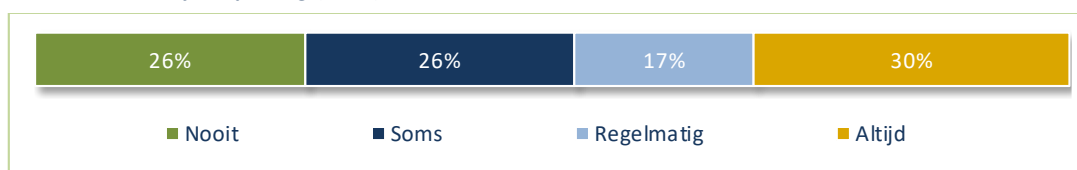
Figuur 3.2 Redenen voor gebruik van het voedselinitiatief in aantal gebruikers (N=34)

Bron: Raadpleging gebruikers

De geraadpleegde gebruikers variëren in de frequentie waarmee zij met voedselgebrek als gevolg van geldgebrek kampen. Meer dan een kwart van de gebruikers geeft aan nooit geld te kort te komen om eten te kopen. Zij komen vanuit eenzaamheidsoverwegingen bij initiatieven eten zoals buurthuizen. Een van de respondenten geeft aan slechts tijdelijk voor een paar maanden voedselhulp nodig te hebben. Hiernaast heeft bijna een kwart van de gebruikers af en toe onvoldoende geld om in drie maaltijden per dag te voorzien. Voor bijna een op de vijf van de geraadpleegde gebruikers komt dit regelmatig voor. Het grootste deel van de gebruikers geeft aan dat zij (ook met de geboden voedselhulp) structureel te weinig geld hebben om eten te kopen.

Figuur 3.3 Frequentie waarmee gebruikers onvoldoende geld heeft om eten te kopen c.q. te voorzien in drie maaltijden per dag (N=23)

Bron: Raadpleging gebruikers

Uit de gesprekken met de gebruikers van voedselinitiatieven komt naar voren dat voornamelijk het hebben van schulden en/of een laag inkomen de achterliggende redenen zijn voor het gebruik van voedselhulp. Doordat zij schulden hebben, houden zij niet genoeg geld over om eten te kopen.

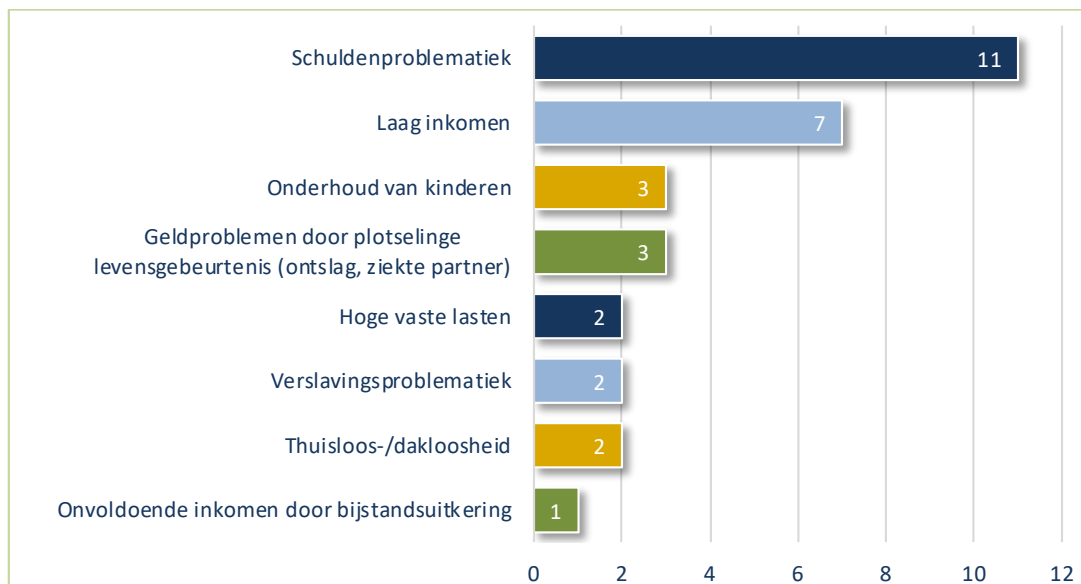
“Ik ben van de ene op de andere dag in geldproblemen geraakt. Het was een hele nare situatie waardoor het best lang duurde voordat mijn uitkering er was. Toen heb ik samen met mijn kinderen een halfjaar geleefd van de snackbar.”
(Niet-gebruiker’)

Hierna wordt een laag inkomen door de gebruikers het meest genoemd als reden waarom zij voedselhulp behoeven. Bovendien geeft een aantal alleenstaande ouders aan financieel niet uit te komen vanwege de zorg voor hun kinderen. Zaken zoals het verplicht iedere dag meegeven van fruit naar school wordt ook gezien als een aardige kostenpost. Dit impliceert dat voornamelijk het

verkrijgen van gezond voedsel lastig kan zijn met een laag inkomen, zoals ook benoemd in paragraaf 2.2.

Hierna worden plotselinge gebeurtenissen, hoge vaste lasten, verslavingsproblematiek, thuis- of dakloosheid en een laag niveau van de bijstandsuitkering genoemd als oorzaken waardoor de gebruikers in de situatie zijn beland dat zij niet altijd voldoende geld hebben om in drie maaltijden per dag te voorzien. Vaak betreft de oorzaak van voedselgebrek ook een combinatie van de onderstaande situaties. Zo geven vier respondenten aan dat het bij hen ging om een combinatie van problematische schulden én een laag inkomen.

Figuur 3.4 Aanleidingen waardoor gebruikers in de situatie beland zijn dat zij te weinig geld hebben om eten te kopen (N=21)

Bron: Raadpleging gebruikers

Gebruik voedselinitiatieven

Het grootste deel van de gebruikers ontvangt wekelijks voedselhulp, zoals in figuur 3.5 te zien is. Twee gebruikers benoemden dat zij het niet redden om elke week te komen vanwege hun gezondheid en/of de afstand die ze moeten afleggen naar het voedselinitiatief. 13% van de gebruikers maakt twee keer per week gebruik van de geboden voedselhulp. Voor vier gebruikers is dit dagelijks. Deze gebruikers komen allen bij hetzelfde voedselinitiatief dat elke dag de doelgroep probeert te voorzien van producten die zij binnenkrijgen. Soms gaat dit om een enkel product en soms ook om grotere pakketten van producten.

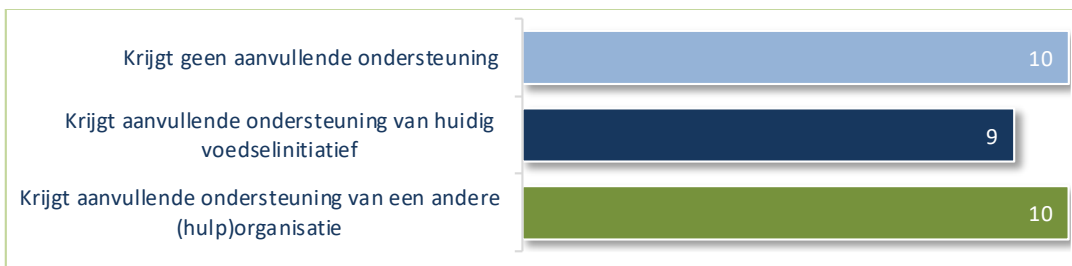
Figuur 3.5 Frequentie waarmee voedselhulp wordt ontvangen door gebruikers (N=34)

Bron: Raadpleging gebruikers

Met de geraadpleegde gebruikers van voedselinitiatieven is ook gesproken over de mate waarin zij andere, of aanvullende, ondersteuning ontvangen. Voor negen respondenten geldt dat zij, naast voedselverstreking, aanvullende hulp krijgen vanuit het initiatief van wie zij ook al voedselhulp ontvangen. Zo kan het bijvoorbeeld voorkomen dat vanuit deze initiatieven een maatschappelijk werker betrokken is bij deze respondenten, of dat vanuit het initiatief ook wordt geholpen met Nederlandse les of het aanvragen van uitkeringen of toeslagen. Deze respondenten geven aan dat deze aanvullende hulp hen rust geeft en een plek waar zij naartoe kunnen als zij tegen, allerlei, problemen aanlopen.

Figuur 3.6 Aantal van de doelgroep dat, naast voedselhulp, aanvullende hulp krijgt (N=29)

Bron: Raadpleging gebruikers

Tot slot hebben negen geraadpleegde gebruikers ook nog aanvullende ondersteuning, naast voedselhulp, vanuit andere organisaties. Voor vijf van hen gaat het daarbij om een bewindvoerder en voor twee van hen om een hulpverlener. Daarnaast geven respondenten aan aanvullende hulp te ontvangen vanuit de kredietbank of buurthuis of in de vorm van thuiszorg, kledingbank en de maatwerkpas vanuit de gemeente. Iets minder dan de helft van de respondenten krijgt naast voedselhulp geen aanvullende ondersteuning. De redenen waarom men geen andere ondersteuning ontvangt verschilt. Redenen die genoemd zijn door respondenten zijn wantrouwen richting instanties, onbekendheid met de mogelijkheden en het ontbreken van een behoefte (bijvoorbeeld omdat hun problematiek bijna verholpen is).

Aan alle geraadpleegde gebruikers is daarom ook gevraagd of eigenlijk nog behoefte hebben aan andere vormen van ondersteuning, ongeacht of zij dat al ontvangen of niet. Het overgrote deel (66% bij N=29) van de gebruikers geeft aan nog wel behoefte te hebben aan aanvullende ondersteuning. Een aantal respondenten vanuit een voedselinitiatief in Hoek van Holland geven aan dat zij (aanvullende) initiatieven in deze gemeente missen. Niet alleen op het gebied van voedselhulp, maar ook betaalbare initiatieven waarbij gezelligheid centraal staat. Zij merken dat veel initiatieven ver weg van hun wijk plaatsvinden. Andere behoeften bij gebruikers bestaan nog rondom hulp om feestdagen te kunnen vieren, nieuwe kleding en huishoudelijke producten als wasmiddel te kunnen krijgen en rondom huiswerkbegeleiding of bijles voor kinderen. Twee respondenten geven aan nog behoefte te hebben aan aanvullende voedselhulp, zij weten dit op dit moment nog niet te vinden. De respondenten die aangeven geen aanvullende hulp nodig te hebben

(34% bij N=29) geven voor een deel aan dat ze dit niet meer nodig hebben omdat het steeds beter met hen gaat op financieel vlak of al voldoende ondersteuning krijgen via hulpverleners vanuit verschillende instanties.

Belang voedselinitiatieven

Driekwart van de gebruikers benadrukt dat de voedselhulp die zij ontvangen voor hen erg belangrijk is. Dit blijkt uit een aantal punten:

- Gebruikers geven aan dat zij niet zouden weten wat zij moesten doen zonder de voedselhulp, zij zouden niet weten waar zij dan terecht kunnen.
- Gebruikers geven aan dat zij van de voedselhulp die zij ontvangen (beter) in staat zijn om zichzelf van de basisbehoefte aan eten te voorzien.
- Gebruikers geven aan dat zij door het geld dat zij besparen door de voedselhulp iets overhouden om bijvoorbeeld leuke dingen met/voor hun kinderen te kunnen doen.

Het belang van de voedselhulp voor sommige respondenten is ook in eerdere gepresenteerde gegevens al naar voren gekomen. Zo is in figuur 3.3 te zien dat een groot aandeel van de respondenten, ondanks hun voedselhulp, nog steeds op momenten onvoldoende geld heeft om te voorzien in drie maaltijden per dag. Bij deze respondenten kan de voedselhulp de achterliggende armoede-problematiek niet voldoende verzachten.

“De voedselhulp is voor ons erg belangrijk. We kunnen niet meer bij de voedselbank terecht omdat we daar net te veel voor verdienen. Verder kennen we ook niet echt andere initiatieven. Ik zou niet weten hoe het met me zou gaan als het er niet meer was. We hebben geen sociaal netwerk om op terug te vallen. Dan had ik nu alleen binnen gezeten en was het zeker niet goed met me gegaan.” (Gebruikers voedselinitiatief voor

Plus- en verbeterpunten voedselinitiatieven

Van de gebruikers is het overgrote deel (85%) zeer te spreken over de voedselhulp en het eten dat zij ontvangen. Zij zijn vooral tevreden over:

- De kwaliteit van de maaltijden.
- De bruikbaarheid van de producten in de voedselpakketten.
- De gezellige sfeer die bij de voedselinitiatieven hangt en de verbinding die zij hierdoor kunnen maken anderen Rotterdammers.
- Dat zij zelf de producten mogen kiezen die zij graag willen en dat ze daardoor geen voedsel verspillen.

“Elke zondag krijg ik een voedselpakket. Ik wacht dan met brood kopen om te kijken of ik het al in mijn pakket krijg. Dan hoef ik geen brood te kopen om de kinderen de volgende week naar school mee te geven.” (Gebruiker voedselpakket)

“Vind het geweldig die winkel. Uitgiftepunten waren voor mij niet ideaal. Daar werd van alles in de voedselpakketten gestopt, vaak ook producten die over de datum waren. Hier wordt het geselecteerd. Daardoor hoef je geen dingen weg te gooien. Bij die pakketten gooide je meer dan de helft weg. Dat is zonde. Ook de hulp van vrijwilligers hier vind ik fijn. Het zijn leuke mensen, iedereen kent iedereen. Ik maak regelmatig gesprekjes met mensen. Ik vind het gezellig hier.” (Gebruiker sociale supermarkt)

De overige gebruikers zijn over het algemeen wel tevreden met de hulp die zij ontvangen, maar benoemen toch een aantal verbeterpunten:

- Sommige producten zitten tegen het einde van de houdbaarheidsdatum, waardoor ze soms al rot zijn of snel opgegeten moeten worden.
- Enkele gebruikers vertellen ook dat het aangeboden krijgen van voedsel dat over de datum is

impact heeft op hun zelfbeeld.

- Dat de voedselhulp niet voldoende is om voor de hele week drie maaltijden per dag te kunnen eten. Voornamelijk ouders met thuiswonende kinderen geven aan dat zij hier moeite mee hebben.
- De zichtbaarheid van het initiatief waardoor zij het moeilijk vinden om hierheen te gaan vanwege de schaamte die zij ervaren.

“Als je een beschimmelde bloemkool krijgt dan voel je je wel een beetje alsof de restjes van de samenleving voor jou zijn.”
(Gebruiker sociale supermarkt)

Bovenstaande biedt aanknopingspunten voor de verbetering van de hulp aan Rotterdammers die niet altijd voldoende geld voor voedsel hebben. Namelijk:

- Het (verder) vergroten van de bekendheid van het aanbod aan voedselinitiatieven onder de doelgroep. Gebruikers geven aan dat zij niet goed bekend zijn met andere hulpbieders naast de hulp die zij reeds ontvangen.
- Het (verder) verlagen van de drempel om hulp te vragen. Een deel van de gebruikers schaamt zich voor het feit dat zij gebruik maken van voedselhulp. Deze schaamte kan bijvoorbeeld verminderd worden door buiten voedselinitiatieven geen grote (reclame)borden te hangen of mensen niet buiten in de rij te laten wachten. De vraag hierbij is echter hoe men de bekendheid van het voedselinitiatief kan vergroten zonder nadrukkelijk ook schaamte aan te wakkeren bij de gebruikers van het initiatief.
- Het (verder) verbreden van het aanbod van (voedsel)hulp. Een aantal respondenten geeft aan dat zij niet van initiatieven gebruik (kunnen) maken vanwege de afstand. Dit kan opgelost worden door meer geografische spreiding van de initiatieven. Daarnaast geven mensen aan dat zij naast eten ook behoefte hebben aan (relatief dure) huishoudelijke boodschappen zoals wasmiddel of luiers.

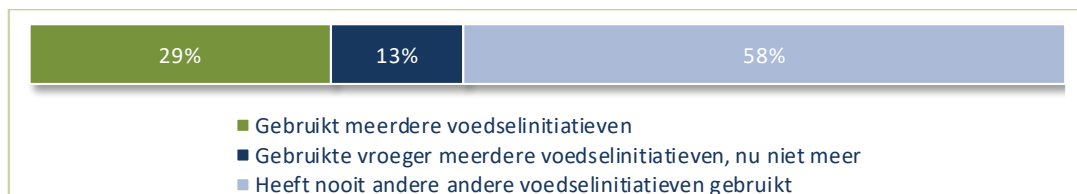
“Ik ken hiernaast nog een ander voedselinitiatief, maar daar wil ik niet heen want daar ken ik te veel mensen. Ik woon hier in de wijk en dat ze mij hier gebruik van zien maken vind ik echt vervelend. Als ik hier kom, met groot dat logo erop, doet dat pijn. Het geeft me verdriet en ik voel stress.”
(Gebruiker sociale supermarkt)

3.3 Ervaringen met niet-gebruik van voedselinitiatieven

Bij zowel de gebruikers van de geraadpleegde voedselinitiatieven als twee niet-gebruikers is gesproken over de redenen voor het niet gebruik van voedselinitiatieven. Zo is er bij de gebruikers van de geraadpleegde voedselinitiatieven gekeken naar de complementariteit van de voedselinitiatieven, gebruikt de doelgroep bijvoorbeeld vaak meerdere initiatieven tegelijkertijd. In figuur 3.7 lijkt dit bij het overgrote deel van de gebruikers niet het geval. Meer dan twee derde geeft aan enkel op dit moment vanuit één partij voedselhulp te ontvangen. Van de dertien gebruikers die ook vanuit andere initiatieven voedselhulp (in het verleden hebben) ontvangen, waren er zeven (voorheen) cliënt bij de voedselbank. Echter stopte deze hulp bij enkelen omdat zij net boven de inkomensgrens kwamen óf omdat de hulp na drie jaar stopte. Voor de andere respondenten gaat het om kleinere aanvullende en eenmalige initiatieven, zoals een verjaardagstraktatie voor op school, een maaltijd bij het buurthuis of een voedselpakket vanuit de kerk. Het gebruik maken van meer dan twee voedselinitiatieven op reguliere basis kwam niet voor bij de respondenten. Van de gebruikers die geen gebruik maken van andere voedselinitiatieven, geeft meer dan de helft aan dat dit komt doordat zij geen andere organisaties kennen waar zij voedselhulp zouden kunnen krijgen. Daarnaast geven een aantal respondenten aan dat zij enkel initiatieven kennen uit andere buurten. Het dagelijks of wekelijks afreizen naar deze initiatieven kost hen te veel geld en tijd. Een enkele

keer komt het ook voor dat men een initiatief niet kan gebruiken, omdat zij niet kunnen komen op de tijden van het initiatief. Zo werken sommige mensen bijvoorbeeld rond de tijd dat een buurthuis een maaltijd voorschotelt, hebben mensen (onverwachte) medische afspraken of moeten ze thuis voor hun kinderen zorgen.

Figuur 3.7 Aandeel van de geraadpleegde gebruikers dat gebruik maakt van voedselhulp van andere partijen (N=31)

Bron: Raadpleging gebruikers

Een vaak genoemd thema bij zowel gebruikers als niet-gebruikers van voedselinitiatieven is de schaamte rondom voedselhulp. Enkele gebruikers geven aan dat zij eerst liever niet gebruik wilden maken van een voedselinitiatief. Zij zijn uiteindelijk over de drempel geholpen doordat zij met iemand die zij kenden meegingen naar het initiatief of door een hulpverlener overgehaald werden. Daarnaast geven een aantal gebruikers ook aan dat zij uiteindelijk toch zijn gegaan omdat ze anders simpelweg geen eten zouden hebben.

“De eerste keer bij het initiatief kwam voelde ik wel een drempel “oké nu ben ik afhankelijk van dit initiatief”. Als je er eenmaal geweest bent, wordt dat minder. Voor jezelf om die stap te zetten om te zoeken en te denken van “ik heb ondersteuning nodig” is een drempel. Inmiddels heb ik wel geleerd dat hulp vragen oké is. Iedereen heeft zijn eigen verhaal en iedereen zit in een situatie waarbij het nodig is. Er is wel een stigma, maar het kan iedereen overkomen. En het helpt als je er langere tijd hulp ontvangt dat je de vrijwilligers leert kennen.” (Gebruiker sociale supermarkt)

Uit de bovenstaande resultaten zijn de volgende redenen voor niet-gebruik te destilleren:

- Onvoldoende kennis over het bestaan van voedselinitiatieven. Sommige respondenten die aangaven wel meer behoefte te hebben aan voedselhulp wisten niet waar ze eventueel nog naartoe zouden kunnen.
- Het ervaren van schaamte door het stigma rondom armoede in Nederland. Enkele respondenten spraken uit dat zij eerst geen gebruik wilden maken van een voedselinitiatief omdat zij zich schaamden.
- Het niet voldoen aan de voorwaarden/eisen om gebruik te mogen maken van het initiatief. De meest voorkomende voorwaarden die niet gehaald wordt door mensen is de inkomenseis. Daarnaast zijn er ook initiatieven waar geen gebruik van gemaakt mag worden wanneer men al klant is bij een soortgelijk initiatief.
- De kosten van het (openbaar) vervoer. Reiskosten kunnen zich opstapelen tot een hoge kostenpost. Zeker als men dagelijks of (tweemaal) wekelijks gebruik wil maken van een voedselinitiatief buiten de eigen buurt.
- De privésituatie is niet verenigbaar met het voedselinitiatief. Het kan voorkomen dat men door andere verplichtingen niet op de tijden of dagen beschikbaar is om de voedselhulp in ontvangst te nemen.

4. Aanbod geraadpleegde voedselinitiatieven

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt er ingezoomd op de zeventien voedselinitiatieven die voor dit onderzoek geraadpleegd zijn en waar de respondenten uit hoofdstuk drie gebruik van maken. De resultaten uit dit hoofdstuk zullen meer inzicht geven in het ontstaan van voedselinitiatieven en de wijze waarop voedselinitiatieven voedselhulp verstrekken (paragraaf 4.2), het bereik van de doelgroep (paragraaf 4.3) en de toekomstige bestendigheid van voedselinitiatieven in Rotterdam (paragraaf 4.4).

4.2 Ontstaan en activiteiten voedselinitiatieven

Ontstaan voedselinitiatieven

In figuur 4.1 is aangegeven hoelang de geraadpleegde initiatieven al bestaan. Hieruit is op te maken dat de ruime meerderheid van deze geraadpleegde voedselinitiatieven in de afgelopen vijf jaar is opgericht. Meer dan de helft hiervan bestaat zelfs korter dan twee jaar. Een van deze vier initiatieven gaf aan dat de oprichting van het initiatief direct gerelateerd was aan de coronacrisis. Aan het begin van de coronacrisis zijn verschillende hulporganisaties, stichtingen begonnen met het aanbieden van noodhulp in de vorm van voedsel naast hun reguliere activiteiten. Daarnaast hebben ook een aantal partijen, waaronder ook particulieren, een nieuw initiatief opgezet. Zes van de geraadpleegde initiatieven hebben aan het begin van de coronacrisis ook extra activiteiten rondom voedselhulp opgezet, zoals het bezorgen van maaltijden of het creëren van een afhaaloket.

Figuur 4.1 Aantal jaren dat de geraadpleegde voedselinitiatieven actief zijn (N=16)

Bron: Raadpleging initiatiefnemers voedselinitiatieven

Doelstellingen

De meest voorkomende doelstelling van voedselinitiatieven in Rotterdam is om mensen die het zelf niet kunnen betalen van (warme) maaltijden en/of voedsel te voorzien. Een aantal initiatiefnemers geeft aan dat zij in hun omgeving merkten dat mensen maaltijden oversloegen omdat zij geen gezonde en/of warme maaltijden voor zichzelf konden verzorgen. Hiernaast heeft een aantal initiatieven nog overige doelstellingen die niet direct op armoede gericht zijn. De belangrijkste overige doelstellingen zijn:

- Eenzaamheid bestrijden, mensen uit een sociaal isolement halen en de sociale cohesie in de buurt versterken. Een deel van de initiatiefnemers merkt op dat eten de verbindende schakel kan zijn voor mensen in de wijk om elkaar te ontmoeten.
- Ontwikkelingsmogelijkheden bieden voor vrijwilligers bijvoorbeeld door hen een leerwerkplek te bieden.
- Voedselverspilling tegengaan.
- Bewustwording creëren rondom een gezonde levensstijl.

Activiteiten

Zoals al eerder besproken wordt er in Rotterdam op verschillende manieren voedsel verstrekt aan mensen die met voedselgebrek kampen als gevolg van armoede. In tabel 4.1 is aangegeven op welke wijze de geraadpleegde initiatieven voedsel verstrekken. Wat allereerst opvalt is dat geen van de geraadpleegde initiatieven ontbijt aanbiedt. Echter zou van twee initiatieven die op scholen lunches verzorgen gezegd kunnen worden dat dit ook als ontbijt zou kunnen dienen. Daarnaast verstrekken de meeste voedselinitiatieven dagelijks voedselhulp. De voedselhulp bij de geraadpleegde initiatieven is tevens vaak in de vorm van warme maaltijden. Afwijkende frequenties zijn voornamelijk twee keer per week, twee keer per maand, en wanneer er voldoende middelen zijn. Andere soorten manieren van voedselverstrekking die zijn genoemd zijn: losse supermarktproducten voor Sinterklaas of verjaardagen en een voedselkastje in de wijk.

Bij de onderstaande frequentietabel valt nog wel een kanttekening te maken. Zo zijn er vijf initiatieven die niet tegelijkertijd gebruikt mogen worden. Drie van deze initiatieven bieden voedselpakketten aan en twee supermarktbonnen. Daarnaast zijn er ook warme maaltijden die op dezelfde dag aangeboden worden, waardoor ook hier niet tegelijkertijd gebruik van kan worden gemaakt.

Tabel 4.1 Wijze en intensiteit van voedselverstrekking geraadpleegde voedselinitiatieven (N=17)

Wijze van voedselverstrekking	Dagelijks	Wekelijks	Maandelijks	Anders	Totaal
Verstrekken ontbijt	-	-	-	-	-
Verstrekken lunch	2	-	1	1	4
Verstrekken warme maaltijden	3	1	-	4	8
Voedselpakketten	1	2	1	-	4
(Sociale) Supermarkt/ Supermarktbonnen	1	2	1	1	5
Anders	2	-	-	-	2
Totaal	9	5	3	6	-

Bron: Raadpleging initiatiefnemers voedselinitiatieven

Naast het bieden van voedselhulp biedt ruim driekwart van de initiatieven andere vormen van ondersteuning om de oorzaken van armoede weg te nemen en/of de gevolgen van armoede te verzachten. Zo geven vijf van de respondenten aan naast voedselhulp ook een (inloop)spreekuur te hebben. Hulpvragers kunnen op verschillende locaties met maatschappelijk werk in gesprek of kunnen worden doorverwezen naar schuldhulpverlening. Vier van de voedselinitiatieven bieden ook meer materiële hulp, bijvoorbeeld in de vorm van kleding, verzorgingsproducten of klusjes in huis.

Het overgrote deel van de respondenten loopt tegen (praktische) knelpunten aan bij het bieden van hulp. De meest genoemde knelpunten zijn als volgt:

- De samenwerking/afstemming met verschillende partijen, zoals met wijkteams of andere voedselinitiatieven.
- De duurzaamheid van de financiering door middel van fondsen of subsidies.
- Het werven van genoeg vrijwilligers om het initiatief draaiende te houden.
- Het divers houden van het aanbod voedsel dat de initiatieven ontvangen.

4.3 Doelgroep en bereik

Afbakening doelgroep

Wat betreft de doelgroep die gebruik maakt van voedselinitiatieven, geldt voor de meerderheid van de geraadpleegde initiatieven dat dit mensen zijn die in armoede leven en daarom met voedselgebrek kampen (zie figuur 4.2).

Figuur 4.2 Omschrijving doelgroep van de voedselinitiatieven (N=17)

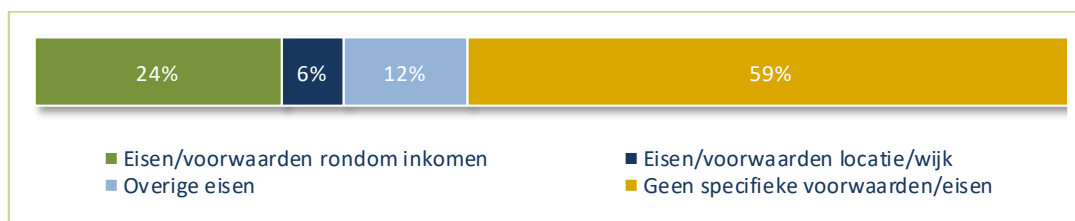
Bron: Raadpleging initiatiefnemers voedselinitiatieven

Net iets minder dan de helft van de initiatieven zegt de doelgroep hun voedselinitiatieven anders te definiëren. Zij definiëerden hun doelgroep als volgt:

- Wijk-/buurtbewoners.
- De 'zwakkere' van de samenleving en zij die eenzaam zijn.
- Kinderen.
- Vrouwen.

Deze bovenstaande definiëringen hoeven echter niet altijd vertaald te worden in een harde eis. Om hun initiatief echt af te bakenen stellen sommige initiatieven voorwaarden aan het gebruik van de voedselhulp. In figuur 4.3 is te zien dat het overgrote deel van de voedselinitiatieven geen specifieke eisen of voorwaarden stelt aan mensen uit de doelgroep om gebruik te maken van de voedselhulp. Bijna een kwart van de voedselinitiatieven stelt eisen rondom de maximale hoogte van het inkomen van de doelgroep. Eén initiatief is specifiek gericht op een bepaald postcodegebied. De overige voedselinitiatieven stellen andere eisen, denk hierbij aan een bepaald tijdstip waarop mensen thuis moeten blijven om een maaltijd te ontvangen of de aanbieder die zelf kijkt of iemand in staat is om voor zichzelf te koken. Het gevolg van het hanteren van een harde inkomenseis is dat er een groep is die net boven de inkomensgrens valt, maar toch moeite heeft om in voldoende voedsel te voorzien. Een deel van de initiatieven springt in dit gat en richt zich op de doelgroep die net buiten de boot valt bij andere initiatieven.

Figuur 4.3 Eisen/voorwaarden aan de doelgroep om gebruik te maken van geboden voedselhulp (N=17)

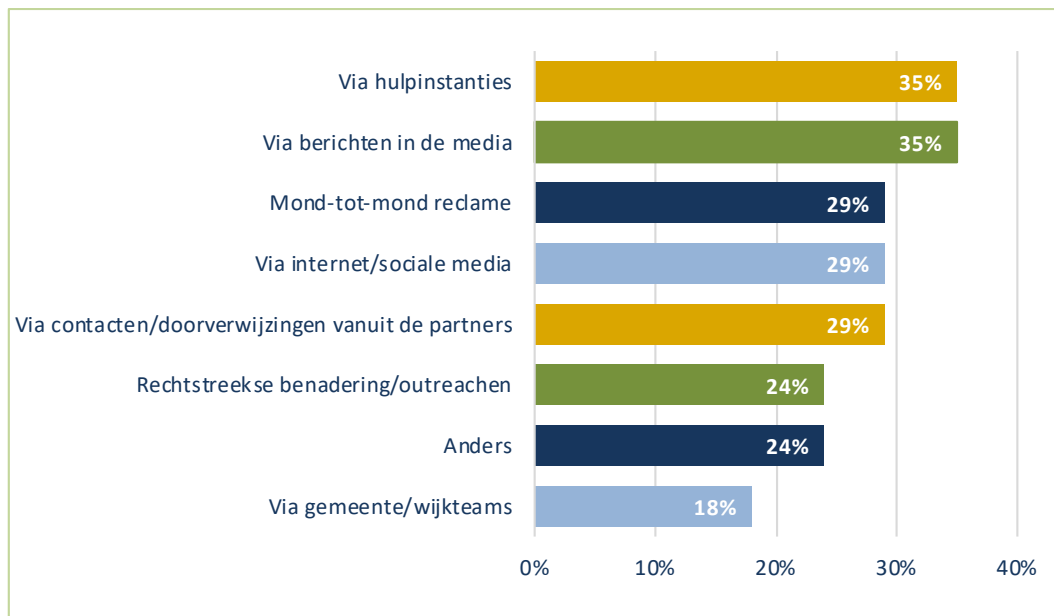
Bron: Raadpleging initiatiefnemers voedselinitiatieven

Bereiken doelgroep

Zoals in figuur 4.4 te zien is, wordt de doelgroep op verschillende manieren gewezen op de hulp die voedselinitiatieven bieden. Een derde van de geraadpleegde respondenten geeft aan dat mensen uit de doelgroep bij hulpinstanties zoals huisartsenpraktijken, welzijnspartijen of het Centrum voor

Jeugd en Gezin worden gewezen op het mogelijke voedselhulpaanbod. Een even groot deel van de respondenten geeft aan dat zij via berichten in de media, zoals advertenties in plaatselijke kranten, de doelgroep proberen te bereiken. Een andere manier waarop de doelgroep vaak bereikt wordt, is door middel van mond-tot-mondreclame, sociale media en doorverwijzingen vanuit partners.

Figuur 4.4 Manieren waarop voedselinitiatieven de doelgroep bereiken en wijzen op mogelijke hulp (N=17)

Bron: Raadpleging initiatiefnemers voedselinitiatieven

De meerderheid van de initiatieven geeft aan dat het goed lukt om de doelgroep te bereiken. Tegelijkertijd zijn zij er wel bewust van dat ze lang nog niet iedereen uit hun doelgroep bereiken. Dit is ook voor een aantal initiatieven niet mogelijk omdat ze niet over deze capaciteit beschikken. Ze zouden te weinig toegang hebben tot financiële middelen, ruimte/locaties of vrijwilligers om uit te breiden.

Een deel van de respondenten geeft wel aan knelpunten te ondervinden bij het bereiken van de doelgroep. De grootste knelpunten zijn als volgt:

- Schaamte: respondenten merken dat de doelgroep over een drempel heen moet stappen uit angst om aan de buitenwereld te laten zien dat zij met voedselgebrek kampen.
- Taal- en cultuurbarrière: in het bereiken van inwoners met een migratieachtergrond merken respondenten dat het lastig is om hun vertrouwen te winnen als je niet dezelfde taal spreekt of de cultuur kent.

In tabel 4.2 wordt een overzicht gegeven van het aantal mensen uit de doelgroep(en) dat gebruik maakt van de geraadpleegde voedselinitiatieven. De initiatieven zijn hiervoor opgedeeld in drie categorieën. De kleinste initiatieven bieden aan minder dan 50 huishoudens voedselhulp. De middelgrote initiatieven bedienen tussen de 50 en 250 huishoudens. De grote initiatieven bereiken meer dan 250 huishoudens. Er wordt getracht zo veel mogelijk unieke huishoudens mee te nemen in deze berekening. Daarom is het bereik van de voedselinitiatieven niet vermenigvuldigd met de frequentie waarop zij de hulp aanbieden. De initiatieven bedienen namelijk per verstrekking grotendeels dezelfde groep mensen.

Tabel 4.2 Overzicht aantal gebruikers voedselhulp van geraadpleegde voedselinitiatieven (N=17)

Groote voedselinitiatief	Initiatief*	Bereik (in huishoudens) <i>afgerond</i>	Frequentie
Klein (<50 gebruikers)	Maaltijden	14	Wekelijks
	Maaltijden	40	Wekelijks
	Maaltijden	40	Tweemaal wekelijks
	Maaltijden	40	Dagelijks
	Maaltijden	50	Wisselend
Middelgroot (50-250 gebruikers)	Maaltijden	65	Dagelijks
	Voedselpakketten	75	Wekelijks
	Maaltijden	100	Wekelijks
	Supermarktbonnen	120	Wekelijks
	Maaltijden	140	Dagelijks
Groot (>250 gebruikers)	Supermarktbonnen	167	Maandelijks
	Sociale supermarkt	250	Wisselend
	Voedselpakketten	350	Maandelijks
	Voedselpakketten	350	Wisselend
	Maaltijden gericht op participatie/activering of educatie	500	Dagelijks
	Maaltijden	1.800	Wisselend
	Voedselpakketten of sociale supermarkt	2.015	Wekelijks

Bron: Raadpleging initiatiefnemers voedselinitiatieven

* De aantallen zijn gebaseerd op het totaal aantal huishoudens dat het initiatief bereikt met de meest grootschalige activiteit die het initiatief onderneemt om zo dubbelen te voorkomen.

In totaal ontvangen dus ruim 6.100 Rotterdamse huishoudens met voedselgebrek voedselhulp vanuit de geraadpleegde initiatieven. Hier moet wel de kanttekening bij geplaatst worden dat enkele van deze doelgroep vanuit meerdere initiatieven geholpen zou kunnen worden. In ieder geval 11 initiatiefnemers geven aan dat (zij denken dat) mensen ook gebruik maken van andere voedselinitiatieven. Slechts in enkele gevallen gaat het hierbij om hulp van de Voedselbank Rotterdam. Een verklaring hiervoor is dat een groot aantal initiatieven is opgezet om ondersteuning te bieden aan mensen die net boven de inkomensgrens van de voedselbank vallen, maar toch met een voedselgebrek als gevolg van armoede kampen.

Potentiële doelgroep

De doelgroep die in principe in aanmerking zou komen voor voedselhulp van de geraadpleegde voedselinitiatieven is, naar schatting, een stuk groter dan slechts het deel dat feitelijk bereikt wordt. De precieze omvang van de potentiële doelgroep vinden de respondenten lastig te schatten. Welk deel van de potentiële doelgroep bereikt wordt, kunnen veel respondenten daarom niet zeggen. Een aantal voedselinitiatieven kan wel een ruwe schatting maken van het feitelijke bereik. Dit varieert van slechts één tot 33 procent. De schatting van de potentiële doelgroep is hierbij voornamelijk gebaseerd op een schatting van het aantal huishoudens in armoede in de buurt waarin het voedselinitiatief opereert.

Door de verzamelde gegevens omtrent bereik (zie tabel 4.2) kan er vanuit dit onderzoek, naast de schatting van voedselinitiatieven zelf, een preciezere indicatie van het gezamenlijke bereik van de geraadpleegde voedselinitiatieven te geven. De potentiële doelgroep die hierbij aangehouden zal

worden betreft 54.900 Rotterdamse huishoudens. Dit cijfer omvat het aantal huishoudens dat volgens de meest recente armoedecijfers een inkomen heeft tot 110% van het WSM.¹⁹ Van deze 54.900 huishoudens bereiken de voedselinitiatieven er gezamenlijk 6.100. Dit komt neer op een bereik van 11%. In realiteit zal dit percentage lager uitvallen omdat huishoudens van meer dan één initiatief gebruik kunnen maken en niet iedereen van de bereikte groep een inkomen zal hebben tot 110% van het WSM. Zo schuiven sommige gebruikers ook aan bij warme maaltijden voor het sociale aspect.

Sommige voedselinitiatieven geven aan dat zij wel meer mensen zouden kunnen bereiken mits zij daar de capaciteit voor hadden of samenwerkingen aan konden gaan. Zo geven negen voedselinitiatieven aan in de toekomst hopen te kunnen opschalen als ze de nodige middelen daarvoor kunnen rondkrijgen. Daarnaast geeft de helft van de respondenten aan dat er in de praktijk weleens mensen voor hulp hebben aangeklopt bij hun voedselinitiatief die buiten de doelgroep vielen en/of niet aan de voorwaarden voor het ontvangen van voedselhulp voldeden.

Voedselbanken Nederland geeft bijvoorbeeld aan op hun website dat zij strakke criteria moeten hanteren om mensen in aanmerking te laten komen voor voedselhulp. Ze zouden de criteria graag verruimen, maar ontvangen nu nog niet genoeg voedsel om alle mensen die honger hebben van voedsel te voorzien.²⁰ Wel plaatst Voedselbanken Nederland in haar toekenningscriteria de kanttekening dat ze liever accepteren dat er ook klanten zijn die eigenlijk niet in aanmerking komen dan dat mensen die wel in aanmerking komen zich niet durven te melden.²¹ Een ander voorbeeld is de Islamitische Voedselbank die ook een inkomensgrens hanteert, maar hier wel een marge van 50 à 60 euro op heeft en niet streng is. De Islamitische Voedselbank kijkt bovendien naar de individuele situatie van de hulpvragers. Als mensen veel kinderen hebben of nieuwkomers zijn die nog geen netwerk hebben om op terug te vallen, kunnen ze ook in aanmerking komen ondanks dat zij misschien niet voldoen aan de inkomenseis. Ondanks deze soepele voorwaarden, moet de Islamitische Voedselbank toch twee op de tien hulpvragers afwijzen. Zij geven aan dat er meer vraag is dan zij kunnen bieden vanwege beperkte financiële middelen.

Voedselproblematiek van de doelgroep

Het voedselgebrek van Rotterdammers die vanuit de geraadpleegde initiatieven voedselhulp ontvangen, heeft verschillende oorzaken. Deze zijn in figuur 4.5 weergegeven. De meest genoemde oorzaak van voedselgebrek is het hebben van problematische schulden. Andere veelgenoemde oorzaken zijn een laag inkomen en hoge vaste lasten. De doelgroep houdt hierdoor te weinig geld over om zich drie keer per dag een maaltijd te veroorloven. Het beeld van figuur 4.5 komt grotendeels overeen met eerdere beeld dat geschetst werd door de doelgroep zelf in figuur 3.4.

“Ik denk dat de voedselhulp die wij bieden heel belangrijk is voor de doelgroep. Niet alleen het eten, maar ook het samenzijn is belangrijk. Je zit steeds met andere mensen aan tafel. Je leert elkaar kennen.” (Initiatiefnemer die warme maaltijden biedt)

De meeste respondenten denken dat de voedselhulp die hun initiatief biedt zeer belangrijk is voor de mensen uit de doelgroep. De verstrekte voedselhulp kan volgens de respondenten vooral een stukje verlichting bieden. Hiernaast benadrukt een aantal respondenten het belang van de sociale

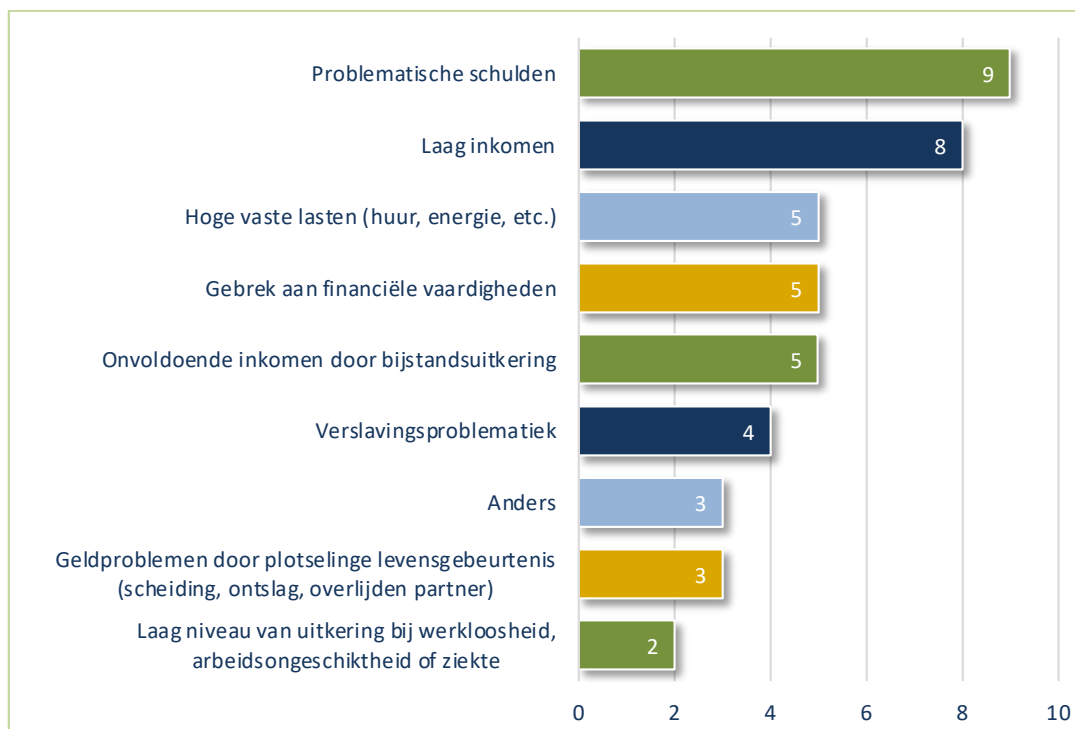
¹⁹ CBS Statline, 2019.

²⁰ Voedselbanken Nederland, *Kom ik in aanmerking voor een voedselpakket*, 2021

²¹ Voedselbanken Nederland, *Toekenningscriteria*, 2021

contacten die de doelgroep opdoet bij het bezoeken van de voedselinitiatieven.

Figuur 4.5 Oorzaken voedselgebrek bij de doelgroep van de geraadpleegde voedselinitiatieven (N = 17)

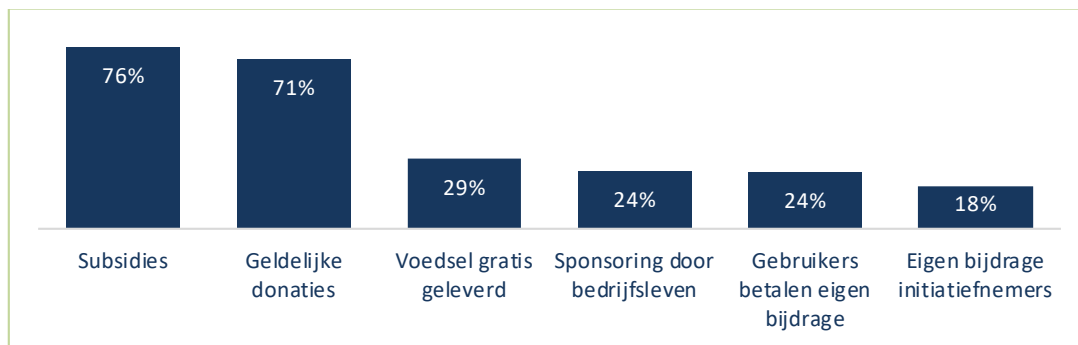
Bron: Raadpleging initiatiefnemers voedselinitiatieven

4.4 Bestendigheid en toekomst

Financiering

De exploitatie van de voedselinitiatieven wordt op verschillende manieren bekostigd. De belangrijkste bron van financiering voor de initiatieven is subsidie. Van de geraadpleegde initiatieven ontvangen er acht subsidie van de gemeente Rotterdam. Vijf initiatieven ontvangen steun van Stichting de Verre Bergen en acht worden ondersteund door het St. Laurensfonds. In figuur 4.6 is te zien dat driekwart van de voedselinitiatieven onder andere draait op deze subsidies. Een andere veel voorkomende financieringsvorm zijn geldelijke donaties verkregen middels verschillende wegen zoals crowdfunding-platforms, diaconale inzameling of inzamelingsacties via partners. In mindere mate zijn financieringsvormen aanwezig zoals gratis geleverd voedsel en sponsering door het bedrijfsleven. Wanneer initiatieven gratis voedsel ontvangen gebeurt dit voornamelijk vanuit het distributiecentrum van Shareaty, overschotten uit supermarkten of van de markt. Verder vraagt een klein deel van de initiatieven haar gebruikers om een kleine bijdrage te leveren in de kosten. De kosten voor een warme maaltijd liggen ongeveer tussen de €3,50 en €4,50. Vaak wordt hierbij een uitzondering gemaakt voor de mensen die zich dit niet kunnen veroorloven. Ten slotte geven sommige initiatiefnemers aan zelf een investering te hebben gemaakt in het initiatief door bijvoorbeeld een deel van hun maandelijkse inkomsten te schenken aan het initiatief.

Figuur 4.6 Financieringsvormen geraadpleegde voedselinitiatieven (N=17)

Bron: Raadpleging initiatiefnemers voedselinitiatieven

Bestendigheid coronacrisis

Zoals eerder in dit rapport beschreven (zie paragraaf 4.3) heeft de coronacrisis een grote impact gehad de voedselproblematiek en daarmee verbonden voedselinitiatieven. In figuur 4.7 zijn de gevolgen van de coronacrisis voor de geraadpleegde voedselinitiatieven weergegeven. Bij een kwart van de initiatieven konden de activiteiten blijven doorgaan. Deze initiatieven werken allen met uitgiftepunten of supermarktbonnen waardoor er niet veel contact plaatsvond. Verder gaf de helft van de initiatieven aan dat zij hun activiteiten op een andere manier moesten voortzetten. Het merendeel van deze initiatieven bood warme maaltijden aan. Om ervoor te zorgen dat dit eten toch bij hun doelgroep terecht kwam, zijn velen van hen een afhaal- of bezorgservice gestart. De initiatieven die gestopt zijn door corona en tijdelijk hun activiteiten moesten neerleggen, waren initiatieven gericht op scholen en langdurig contact, zoals tijdens het gezamenlijk eten van een maaltijd.

Figuur 4.7 Ondervonden gevolgen van de coronacrisis door voedselinitiatieven (N=16)

Bron: Raadpleging initiatiefnemers voedselinitiatieven

Verder geeft het merendeel van de initiatieven aan dat zij een (sterke) groei merkten van het aantal mensen dat bij hen aanklopte. Een kwart geeft aan dat zij geen veranderingen bemerkten in het aantal mensen dat van hun initiatief gebruik maakte. Ongeveer een vijfde van de initiatieven geeft aan dat het gebruik (sterk) is afgenomen. Dit kwam deels door het sluiten van de initiatieven deels door de aangepaste activiteiten die niet hetzelfde gebruik genereerden. De initiatieven die (tijdelijk) zijn gestopt, maar niet aangeven dat het gebruik is afgenomen, zagen voornamelijk bij het herstarten van hun activiteiten een grote influx aan gebruikers.

Figuur 4.8 Aandeel voedselinitiatieven dat wel of niet veranderingen heeft opgemerkt in het gebruik van het initiatief in het afgelopen jaar (N=16)

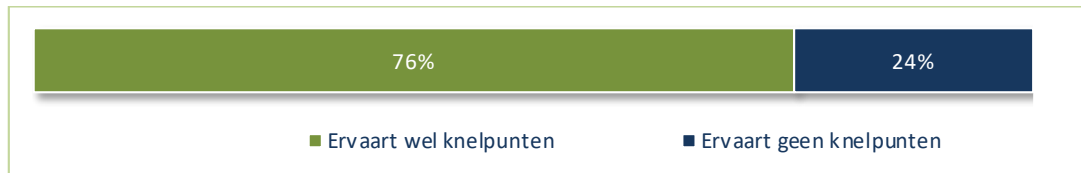

Bron: Raadpleging initiatiefnemers voedselinitiatieven

Verwachtingen naar de toekomst

De geraadpleegde voedselinitiatieven hebben allemaal (nog) geen einddatum. Er is voor velen van hen pas een einddatum in zicht als er niemand meer met een voedselgebrek kampt. De respondenten blijven zich daarom in de toekomst inzetten om de voedselproblematiek te verzachten. Wel noemt een aantal van hen knelpunten die hen ook in de toekomst in de weg kunnen gaan zitten. Van de geraadpleegde voedselinitiatieven geeft driekwart aan dat zij tegen knelpunten oplopen wat betreft het aanbieden van de voedselhulp (zie figuur 4.9).

Figuur 4.9 Aandeel van de voedselinitiatieven dat knelpunten ervaart bij het aanbieden van voedselhulp (N=17)

Bron: Raadpleging initiatiefnemers voedselinitiatieven

De initiatieven die aan hebben gegeven knelpunten te ervaren, hebben in meer detail benoemd tegen welke barrières zij aanlopen:

- Het verkrijgen van voldoende (en structurele) financiering.
- Zicht krijgen op en het duurzaam aangaan van mogelijke samenwerkingen.
- Het werven van voldoende vrijwilligers.
- Het verkrijgen van voldoende (gezond en gevarieerd) eten.
- Te weinig fysieke ruimte om het initiatief te laten groeien.

De meeste respondenten (13) geven aan dat ze in de nabije toekomst belangrijke veranderingen willen doorvoeren. De gewenste veranderingen die het meest genoemd zijn:

- Een uitbreiding van het voedselinitiatief. Dit kan op verschillende manieren vormgegeven worden. Bijvoorbeeld door middel van een uitbreiding naar meer buurten of andere gemeenten, een verhuizing naar een groter pand zodat ze meer mensen kunnen ontvangen of een uitbreiding van het aantal dagen waarop de voedselhulp geboden wordt.
- Een versterking en uitbreiding van de samenwerking met andere partijen. Denk hierbij aan welzijnsorganisaties of maatschappelijk werk.
- Een transformatie van de wijze waarop voedsel verstrekt wordt. Bijvoorbeeld de switch van het uitdelen van voedselpakketten naar een winkelconcept waar gebruikers zelf de producten kunnen kiezen die zij willen hebben.

De reden dat de initiatieven willen uitbreiden, is dat zij ervaren dat de noodzaak tot voedselhulp bieden blijft. Met deze wens baseren zij zich op de vraag, die voor hun gevoel onverminderd hoog is (zie figuur 4.8). Door uit te breiden kunnen zij meer mensen ontvangen en zo een groter deel van de doelgroep bereiken.

5. Aansluiting vraag en aanbod

5.1 Inleiding

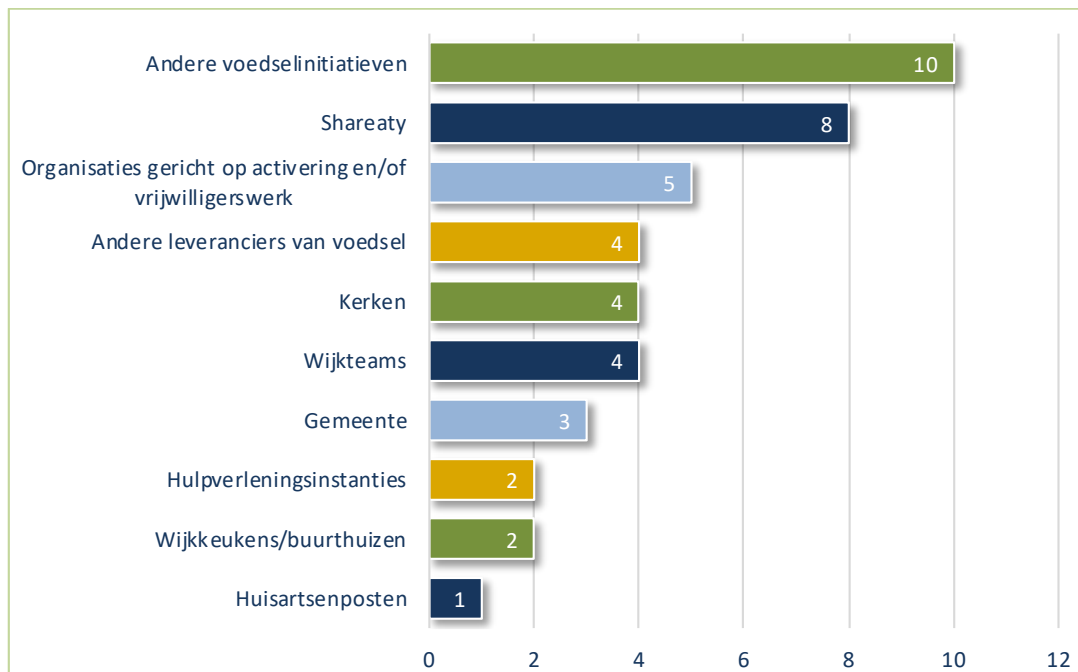
In dit hoofdstuk wordt uiteengezet in hoeverre de vraag naar voedsel vanuit Rotterdammers in armoede en het voedselaanbod vanuit de initiatieven op elkaar aansluiten en welke rol voor de gemeente en de fondsen wenselijk is om de aansluiting tussen vraag en aanbod te optimaliseren. Hierbij is allereerst aandacht voor de component 'samenwerking' (paragraaf 5.2) en wordt nagegaan in hoeverre de verschillende voedselinitiatieven elkaar aanvullen, dan wel overlappen. Vervolgens wordt in paragraaf 5.3 in kaart gebracht welke segmenten van de doelgroep in Rotterdam eventueel nog 'buiten de boot vallen' (en dus niet worden bereikt) en welke oorzaken hiervoor aangewezen kunnen worden. Paragraaf 5.4 brengt voor het voetlicht welke leerervaringen uit andere G4-gemeenten benut kunnen worden. Ten slotte komen de kansen voor de toekomst aan bod voor (verdere) optimalisering van voedselverstrekking aan de doelgroep in Rotterdam en de rol die de gemeente en de fondsen hierbij eventueel kunnen vervullen (5.5).

5.2 Samenwerking

Typen samenwerkingspartners voedselinitiatieven

Bij het verstrekken van de (voedsel)hulp werken 12 van de 17 geraadpleegde initiatieven samen met andere Rotterdamse partijen. Een van de redenen die de partijen geven wanneer zij niet aan samenwerking doen, is dat zij hier geen noodzaak in zien. In figuur 5.1 is weergegeven met welk type partijen de voedselinitiatieven samenwerken.

Figuur 5.1 Typen samenwerkingspartners van de geraadpleegde voedselinitiatieven (N = 12)

Bron: Raadpleging initiatiefnemers voedselinitiatieven

De respondenten geven aan dat zij voornamelijk met andere voedselinitiatieven samenwerken op het gebied van het bereiken van de doelgroep en het uitwisselen van restanten van voedsel. Daarnaast werkt een deel van de voedselinitiatieven samen met Shareaty, een distributiecentrum dat voedseloverschotten verdeelt over sociale restaurants. Verder werken een aantal voedsel-

initiatieven samen met andere voedselleveranciers van wie zij de reststromen mogen gebruiken, zoals supermarkten of boeren. Andere veelgenoemde samenwerkingspartners zijn organisaties die zich inzetten voor activering van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en vrijwilligersorganisaties. Deze voedselinitiatieven bieden werkplekken aan voor mensen om hen voor te bereiden om stappen naar de arbeidsmarkt te gaan zetten.

Ook heeft een aantal van de geraadpleegde voedselinitiatieven een overeenkomst met wijkteams, de gemeente, hulpverleningsinstanties, huisartsenposten en/of kerken op het gebied van doorverwijzing. Deze organisaties wijzen mensen die bij hen aankloppen op de voedselhulp die door de initiatieven verstrekt wordt. Verder geeft een deel van de respondenten aan dat zij met kerken, wijkkeukens en buurthuizen samenwerken. Hier gaat het enerzijds om doorverwijzing en anderzijds om het gebruik van de locaties van de organisaties om de voedselhulp te verstrekken. Initiatieven die niet samenwerken met deze organisaties bereiken de doelgroep op andere manieren, zoals in paragraaf 4.3 wordt besproken. Een aantal van deze initiatieven geeft expliciet aan dat zij al aan het maximale aantal mensen zitten aan wie zij hulp kunnen bieden. Een uitbreiding van het aantal samenwerkingspartners op het gebied van doorverwijzing wordt daardoor overbodig.

Overlap voedselinitiatieven

Zoals in figuur 5.2 te zien is, heeft bijna de helft van de respondenten het grootste deel van de andere voedselinitiatieven die in Rotterdam bestaan in beeld. Echter wisten zij bij de uitvraag van voedselinitiatieven vaak maar enkele te noemen. Wellicht bestaat hierdoor bij figuur 5.2 een vertekend beeld. Slechts twee respondenten geven aan dat zij geen zicht hebben op het bestaan van andere initiatieven. De rest van de respondenten heeft alleen gedeeltelijk zicht op andere initiatieven. Deze respondenten hebben een klein aantal andere initiatieven in beeld (gemiddeld zo'n twee tot drie), maar geen zicht op het totale aanbod in Rotterdam.

Figuur 5.2 Zicht respondenten op andere voedselinitiatieven in Rotterdam (N=17)

Bron: Raadpleging initiatiefnemers voedselinitiatieven

De meerderheid van de respondenten is van mening dat de verschillende voedselinitiatieven in Rotterdam elkaar kunnen aanvullen. Dit is ook terug te zien in figuur 3.7 waar de gebruikers bevraagd werden over hun gebruik van meerdere voedselinitiatieven. Eén derde van deze gebruikers gebruikte meerdere initiatieven, maar nooit meer dan twee initiatieven op reguliere basis. De voedselinitiatieven vullen volgens de initiatiefnemers elkaar dan ook aan op de volgende vlakken:

- In de momenten waarop zij voedselhulp verstrekken. Zo zijn er verschillende voedselinitiatieven waar inwoners één of twee dagen in de week een warme maaltijd komen eten. Dit aanbod kan elkaar aanvullen doordat zij op verschillende dagen een maaltijd serveren en zo alle dagen van de week kunnen “dekken”.
- In de locaties waar de doelgroep zicht bevindt. Vooral de kleinere initiatieven richten zich vooral op de doelgroep in de eigen wijk of buurt. Vanwege de spreiding van de voedselhulp over de hele stad kan een grotere doelgroep bereikt worden.
- In de verschillende doelgroepen die zij bereiken. Zo bestaan er initiatieven die zich richten op de

groep mensen die net boven de inkomensgrens van de voedselbank valt maar toch een voedselgebrek heeft.

- De wijze van verstrekking. Het ene voedselinitiatief biedt voedselpakketten met aanvullende producten voor een week aan en de ander weer warme maaltijden met een sociaal aspect.

In hoeverre er sprake is van overlap tussen de verschillende voedselinitiatieven vinden de respondenten lastig te zeggen. Dit komt ook doordat zij vaak geen compleet beeld hebben van het aanbod aan voedselhulp (zie figuur 5.2). Over het algemeen denken de respondenten dat er niet

“Wat je merkt is dat het heel erg gemeenschapsgebonden is. Mensen hebben in een buurt een bepaald plekje waar ze heen gaan om te eten en komen niet bij andere initiatieven. Je bent daar als het ware lid van een familie. Dus het is niet heel erg als er overlap tussen initiatieven bestaat. Het is niet zo dat er onnodig allerlei voedsel wordt verstrekt.”
(Initiatiefnemer)

heel veel overlap is en als die er wel is, dat dit geen probleem vormt. Voedselinitiatieven vormen immers een vindplaats voor mensen in armoede. Elk initiatief heeft de potentie om weer een nieuwe groep mensen in armoede te bereiken. Wel zijn ze van mening dat een duidelijk overzicht van de bestaande voedselinitiatieven in de gemeente Rotterdam van meerwaarde zou zijn. Hierdoor krijgen de initiatiefnemers een beter beeld van het aanbod en kunnen zij meer samenwerken of naar elkaar doorverwijzen.

5.3 Niet-bereikte doelgroep

Ondanks de vele voedselinitiatieven die in de gemeente Rotterdam bestaan, geloven de respondenten toch dat er bepaalde groepen inwoners zijn die de voedselhulp wel kunnen gebruiken maar niet bereikt worden. Middels de informatie uit figuur 4.2 en figuur 4.3 weten we dat de meeste (59%) geen specifieke eisen stellen aan de doelgroep. Bij hen geldt: iedereen is welkom. Dit betekent echter ook dat er bij ongeveer twee vijfde (41%) van de geraadpleegde voedselinitiatieven wel eisen (voornamelijk rondom inkomen) worden gesteld. Dit zijn voornamelijk de initiatieven die voedselpakketten of supermarktbonnen aanbieden. Dit soort voedselhulp is daarom moeilijker te verkrijgen voor mensen die boven de gestelde inkomensgrens vallen. Zij zijn sneller aangewezen op initiatieven die zich richten op het verschaffen van (warme) maaltijden.

Vervolgens kunnen we ook kijken naar de manieren waarop initiatieven de doelgroep bereiken (figuur 4.4) en de manieren waarop de doelgroep aangeeft bereikt te worden (figuur 3.1). Voedselinitiatieven proberen hun doelgroep voornamelijk te bereiken via hun netwerk aan partners en hulporganisaties, de (sociale) media en mond-tot-mond reclame. Het overgrote deel van de gebruikers geeft aan via hulporganisaties of hun familie, vrienden en kennissen bij een initiatief terecht te komen. Deze resultaten weerspiegelen het belang van het hebben van een sociaal netwerk om terecht te komen bij voedselinitiatieven. Enkele gebruikers gaven daarnaast ook aan dat zij vaak pas naar een voedselinitiatief toe zijn gegaan wanneer ze met een bekende mee konden gaan of wanneer zij ondersteund werden door een hulpverlener. Het ontbreken van sociale contacten kan op deze manier ervoor zorgen dat bepaalde doelgroepen slechter te bereiken zijn.

Tien van de zeventien initiatiefnemers van voedselinitiatieven benoemen dat het lastig is om exact aan te geven welke doelgroepen niet bereikt worden. De mensen die zij niet bereiken zien zij immers niet. Zeven initiatiefnemers konden toch een aantal doelgroepen noemen die nog minder goed bereikt wordt met de voedselinitiatieven, namelijk:

- Mensen met een migratieachtergrond. Binnen sommige gemeenschappen heerst er nog veel schaamte. Daarnaast worden ook ongedocumenteerden vaak minder bereikt. Zij komen niet in

aanmerking of hebben niet het sociale netwerk om te weten waar ze naartoe moeten. Het niet begrijpen van de Nederlandse taal is bij beide groepen ook een obstakel in het vinden van hulp.

- (Alleenstaande) mensen en voornamelijk ouderen die moeilijk de deur uitkomen. Ook bij deze groep speelt het ontbreken van sociale contacten een rol.

Initiatiefnemers die geen specifieke doelgroep konden noemen, konden wel vaak aangeven wat mogelijke redeneringen zijn voor niet-gebruik. In totaal gaven veertien initiatiefnemers de volgende redenen op als grootste barrières voor het gebruik van hun voedselinitiatieven:

- De schaamte die heerst onder de doelgroep om kenbaar te maken dat ze niet genoeg eten hebben.
- Een sociaal isolement waar de doelgroep in leeft, waardoor zij de deur niet opendoen voor eventuele hulp.
- Het bestaan van een taal- en/of cultuurbarrière tussen mensen van de doelgroepen aanbieders van voedselhulp.

Daarnaast weten we vanuit paragraaf 3.3 dat gebruikers ook geen gebruik maken van voedselinitiatieven wanneer zij niet op de hoogte zijn van de mogelijkheden, niet voldoen aan de eisen van een initiatief, de reiskosten te hoog zijn of de privésituatie niet verenigbaar is met het voedselinitiatief

5.4 Leerervaringen andere gemeenten

In deze paragraaf gekeken naar de ervaringen van de andere drie G4-gemeenten met voedselproblematiek als gevolg van armoede. Voor de gemeenten Utrecht, Den Haag en Amsterdam wordt in grote lijnen het lokale voedselgebrek als gevolg van armoede, het lokale voedselsysteem en de positie van (typen) voedselinitiatieven daarin beschreven.

Utrecht

Allereerst zal de gemeente Utrecht besproken worden. In deze stad komt armoede in een veel minder grote mate voor dan in Rotterdam. Zoals in paragraaf 2.3 besproken, ligt het aandeel huishoudens met een inkomen rond het sociaal minimum in Rotterdam een stuk hoger dan in Utrecht. De gemeente probeert daarom, in samenwerking met de Voedselbank Utrecht, meer focus te leggen op de gezondheid van mensen die een voedseltekort hebben.

Gemeente Utrecht

Eén van de belangrijkste oorzaken van voedselgebrek in Utrecht is dat mensen met een minimumloon onvoldoende inkomen hebben om rond te komen. Wekelijks ontvangen ongeveer 600 huishoudens een pakket van Voedselbank Utrecht. Dit is dé partner van de gemeente Utrecht op het gebied van voedselverstrekking. Naast de voedselbank telt Utrecht nog wel andere (kleinere) voedselinitiatieven. Zij worden voornamelijk geadviseerd om met de voedselbank samen te werken. Hoeveel voedselinitiatieven er precies in Utrecht zijn, is onbekend. Alleen de initiatieven die zelf contact zoeken met de gemeente, bijvoorbeeld voor een subsidieaanvraag, komen in beeld.

Met de *Actieagenda Utrechtters schuldenvrij* zet de gemeente Utrecht in op het dempen van de armoede en het voorkomen en snel oplossen van schulden. De gemeente voert geen specifiek

beleid op het gebied van voedselverstrekkingen of voedselgebrek. De rol van de gemeente in de aanpak van de voedselproblematiek is voornamelijk faciliterend. Reden hiervoor is dat de voedselbank veel dichterbij de inwoners staat en daarom weet waar de noden zijn. De facilitering vindt op twee manieren plaats: door middel van financiering en door middel van huisvesting. De financiering van de voedselbank wordt bekostigd vanuit de *subsidie regeling Vrijwillige inzet voor elkaar*. Verder is de gemeente Utrecht accounthouder van de Stichting Voedselbank Utrecht (SVU). Deze samenwerking van de voedselbank met de gemeente krijgt voornamelijk vorm door een accountgesprek dat eens per kwartaal plaatsvindt.

De voedselverstrekking vanuit de voedselbank in Utrecht is geregeld via 11 uitgiftepunten in verschillende wijken. Voorheen opereerden de wijkuitgiftepunten als verschillende zelfstandige voedselbanken in Utrecht. Ongeveer twee jaar geleden heeft Voedselbanken Nederland de richtlijn gesteld dat er per gemeente maar één voedselbank hun logo mag voeren. De verschillende voedselbanken in Utrecht hebben toen afgesproken om één stichting op te richten en de samenwerking aan te gaan in de *Stichting Voedselbank Utrecht (SVU)*. De grote winst voor de gemeente Utrecht is dat er nu één aanspreekpunt is, maar dat door het voortbestaan van de 11 verschillende uitgiftepunten de voedselbank alsnog haar connectie houdt met de verschillende wijken.

Naar verwachting wordt dit beleid van de voedselbank de komende jaren gecontinueerd. Wel denkt de voedselbank na over een sociale winkel in plaats van de uitgifte van voedselpakketten. Zo krijgen cliënten van de voedselbank bijvoorbeeld nu standaard een pak melk in hun pakket. In het winkelconcept kunnen zij zelf shoppen voor producten en kunnen zij kiezen wat zij in hun pakket willen. De voedselbank is in Leidsche Rijn gestart met een pilot voor de sociale winkel.

Naast keuzevrijheid wordt er ook waarde gehecht aan het thema gezondheid in de voedselverstrekking. Er wordt daarom ingezet op meer samenwerking tussen de voedselbank en de afdeling volksgezondheid van de gemeente. Vanuit deze samenwerking is het plan ontstaan om te werken met een puntensysteem in de sociale winkel. Gezonde producten kosten minder punten dan ongezonde producten en worden hierdoor aantrekkelijker gemaakt. Verder hebben studenten van de Hogeschool Utrecht in samenwerking met de gemeente Utrecht en de voedselbank een magazine gemaakt met informatie, recepten en tips over gezonde voeding voor de klanten van de voedselbank. Ook hebben zij workshops georganiseerd zodat deze mensen kunnen zien hoe zij gezonder kunnen koken. Een ander doel is om meer gezonde producten uit de omgeving te kunnen verstrekken en zo de toegang tot gezonde voeding te verbeteren. Voedselbank Utrecht doet nu al dagelijks aan uitgifte, de doorlooptijd van de producten is hierdoor heel kort en zo kan de voedselbank verse producten aanbieden. Wat 's ochtends binnenkomt bij de voedselbank, kan 's middags al bij de mensen thuis in de pan liggen.

Tot slot vervult de voedselbank ook een belangrijke rol in het doorverwijzen van deelnemers naar professionele hulpverlening. Bovendien helpt de voedselbank deelnemers om regelingen aan te vragen. Doel is dat deelnemers hun eigen leven weer vorm kunnen geven en niet langer afhankelijk zijn van de voedselbank.

Den Haag

Ook de gemeente Den Haag werkt nauw samen met de plaatselijke afdeling van de voedselbank Voedselbank Haaglanden experimenteert met nieuwe en/of aanvullende vormen van voedselverstrekking, zoals een sociale supermarkt en een verswinkel. Bij andere (kleinere) voedselinitiatieven speelt de gemeente niet direct een rol. Wel probeert de gemeente naar de initiatieven toe een netwerkende of ondersteunende rol te vervullen.

Gemeente Den Haag

In het armoedebeleid van de gemeente Den Haag wordt niet specifiek gesproken over voedselgebrek als gevolg van armoede. Het thema voedselverstrekingen wordt geschaard onder een grotere taak van de gemeente: het bieden van bestaanszekerheid aan alle inwoners van de stad. Om de bestaanszekerheid te kunnen garanderen biedt de gemeente verschillende miniregelingen aan. Het uitgangspunt is dat men met deze regelingen het huishoudboekje zoveel mogelijk kan sluiten en er gewerkt kan worden aan het bieden van perspectief. Mocht dat niet het geval zijn dan kan de Voedselbank Haaglanden deze mensen ondersteunen op het gebied van voedsel.

De *Voedselbank Haaglanden* is de grootste partner van de gemeente Den Haag op het gebied van voedselverstrekking. Zij verstrekken elk jaar aan ongeveer 1.800 huishoudens in Den Haag, Rijswijk en Zoetermeer een voedselpakket. Ongeveer 1.500 van deze huishoudens kom(en) uit de gemeente Den Haag. Heel veel meer zegt de Voedselbank Haaglanden niet aan te kunnen. Zij hebben capaciteit voor maximaal 2.300 huishoudens verspreid over de drie gemeenten. Het afgelopen jaar zien zij echter wel de aanmeldingen voor voedselpakketten teruglopen. De oorzaak hiervan is nog onbekend, maar mogelijk gerelateerd aan de coronacrisis. Om deze terugloop tegen te gaan, wil de Voedselbank Haaglanden inzetten op het actief bereiken van de doelgroep. Daarnaast hanteert de Voedselbank een marge van 20% op de vastgestelde inkomensgrens. Op deze manier komen mensen die normaal gesproken net tussen wal en schip vallen ook in aanmerking voor een voedselpakket.

Naast de 16 uitgiftepunten van de Voedselbank in Den Haag (8 in Rijswijk Zoetermeer) is de sociale supermarkt *Kies!* opgericht. Deze ontwikkelde zich later tot *Kies! Voedselbankwinkel* en werd in oktober 2021 officieel geopend door wethouder M. Balster. *Kies! Voedselbankwinkel* is een project van stichting voor stad en kerk (STEK) samen met de Voedselbank Haaglanden. De voedselbankwinkel biedt aan klanten van de voedselbank de gelegenheid om in de winkel zelf de boodschappen uit te kiezen in plaats van het ontvangen van een voedselpakket. Ook kunnen klanten met getrainde vrijwilligers praten over hun eigen ambities en toekomstdromen en wat hun eigen talenten zijn om daaraan te werken. Het streven is om uiteindelijk meer dan helft van de uitgiftepunten om te zetten naar winkels.

Al eerder opende de Voedselbank Haaglanden een zogenaamde *verswinkel* aan de Zoutkeetsingel, later omgedoopt tot Voedselbankwinkel Zoutkeetsingel. Voedselbank Haaglanden hoopt zo meer maatwerk te kunnen bieden en voedselverspilling te voorkomen. De winkel is vier dagen per week geopend. In deze twee dagen kunnen klanten met een betaalpas met virtueel geld verse producten halen ter aanvulling op hun wekelijkse voedselpakket. In deze winkel draait het om verse producten die kort houdbaar zijn zoals groente, fruit, zuivel en vlees die minder geschikt zijn voor de voedselpakketten.

Naast de Voedselbank Haaglanden werkt de gemeente ook samen met *stichting voor stad en kerk (STEK)*. Deze stichting zet zich in voor mensen in de marge van de samenleving: mensen die leven onder de armoedegrens, eenzame ouderen, kinderen in achterstandsbuurten, asielzoekers en ongedocumenteerden. Op een aantal locaties in de stad heeft STEK buurthuizen en kerken waar mensen terecht kunnen bij een inloopspreekuur, voor een buurtmaaltijd of een gespreksgroep.

Het Rode Kruis heeft op dit moment ook een subsidieaanvraag ingediend bij de gemeente Den Haag. Zij bieden middels supermarktbonnen noodhulp aan mensen die niet in aanmerking komen voor de Voedselbank. *De gemeente Den Haag is op dit moment met het Rode Kruis in gesprek over deze mogelijke (tijdelijke) samenwerking.*

Amsterdam

De gemeente Amsterdam is in de G4 het meest vergelijkbaar met de gemeente Rotterdam wat betreft armoedecijfers. Een belangrijke leerervaring kan getrokken worden uit hoe voor de stadsdelen van Amsterdam een overzicht van de aanwezige voedselinitiatieven in kaart is gebracht. Een andere les die uit de ervaringen van de gemeente Amsterdam getrokken kan worden, is dat er in de coronacrisis voedselplatforms zijn opgericht waarin verschillende organisaties met elkaar vraag en aanbod afstemmen en doorgeleiding faciliteren van mensen naar de juiste hulp.

Gemeente Amsterdam

Het voedselgebrek als gevolg van armoede is, net als in de andere gemeenten, in Amsterdam door de coronacrisis verergerd. De gemeente ziet voornamelijk dat deze problematiek speelt bij alleenstaanden, ongedocumenteerden en mensen met (problematische) schulden. Daarnaast is ook de woningnood in Amsterdam een probleem waardoor bijvoorbeeld ook de toegang tot (warme) maaltijden belemmerd wordt. Mede door de verergerde problematiek als gevolg van de coronacrisis en door het aflopen van de bestuursperiode is gemeente Amsterdam gaan experimenteren met nieuwe manieren om de voedselproblematiek aan te pakken.

Voedselbank Amsterdam is een van de grootste samenwerkingspartners van de gemeente Amsterdam op het gebied van voedselverstreking. Voedselbank Amsterdam wordt structureel ondersteund door de gemeente en er zijn regelmatig overleggen tussen de partijen. Uit een van deze overleggen is het idee voor een *pilot rondom de intake voor voedselpakketten* naar voren gekomen. Voorheen verzorgden vrijwilligers van Voedselbank Amsterdam deze intake. Nu nemen de *buurtteams* deze taak over van de vrijwilligers. Via de buurtteams merkte de gemeente op dat veel mensen langer dan drie jaar naar Voedselbank Amsterdam gingen. Hieruit werd geconstateerd dat drie jaar niet genoeg is voor sommige mensen. Door naar de oorzaak van de problematiek te kijken en gerichte hulp te bieden via de buurtteams, hoopt de gemeente langdurige afhankelijkheid van voedselhulp te voorkomen. Over wie welke rol krijgt na afloop van de pilot moeten nog afspraken over worden gemaakt.

Naast de pilot met buurtteams heeft de gemeente Amsterdam tijdens de coronacrisis ook ingezet op het in beeld krijgen van de voedselinitiatieven in de stad. Omdat Amsterdam buurtgericht te werk gaat, ligt deze taak bij de stadsdelen van Amsterdam. Zij leggen verder ook het contact met de lokale informele initiatieven, beslissen welke initiatieven gesubsidieerd

worden, voor wie er een locatie gevonden moet worden en waar zij kunnen optreden als netwerker/coördinator. Elk stadsdeel is in kaart gaan brengen welke initiatieven er bestaan in hun buurten via een quickscan. Hierbij wordt er onderscheid gemaakt tussen formele initiatieven (Voedselbank Amsterdam) en informele initiatieven (initiatieven vanuit bestaande en nieuwe zelforganisaties, charitatieve instellingen, particuliere Amsterdammers, kerkelijke instellingen, enzovoort). De opbrengst van de quickscan is een *overzicht met initiatieven per stadsdeel*, waarin ook de verscheidenheid van initiatieven duidelijk naar voren komt. De gemeenteraad heeft in april 2020 €175.000 extra gelden beschikbaar gesteld om deze informele voedselinitiatieven te ondersteunen. Een enkel initiatief, Boeren voor Buren, is ook onderdeel geworden van de *stadspas*. Via dit initiatief kunnen gezinnen via de stadspas voor een klein bedrag een pakket groente en fruit bestellen. Naarschatting maakten in 2020 24.000 mensen in Amsterdam gebruik van informele voedselhulpinitiatieven.

Naast Voedselbank Amsterdam zijn ook het *Rode Kruis* en *Human Aid Now (HAN)* belangrijke samenwerkingspartners van de gemeente Amsterdam. HAN is een liefdadigheidsorganisatie gefinancierd door verschillende vermogensfondsen. Deze twee partijen spelen tijdens de coronacrisis een grote rol in het coördineren en faciliteren van voedselvertrekkingen in de stad. Voor de inzet van HAN en het Rode Kruis zijn gemeentelijke subsidies en de eigen middelen van het Rode Kruis en HAN aangewend. Het Rode Kruis hielp via de informele voedselinitiatieven Amsterdammers aan maaltijden, voedselpakketten, levensmiddelen, verzorgingsproducten, logistieke ondersteuning en door het wekelijks verstrekken van Albert Heijn boodschappenkaarten aan de informele initiatieven. Daarnaast bood HAN voedselpakketten aan bij de lokale initiatieven. In de coronacrisis is gebleken dat HAN tegen relatief lage kosten voedselpakketten kan samenstellen. Op dit moment zijn het Rode Kruis en HAN bezig om de noodhulp weer af te bouwen.

De coördinatie van voedselnoodhulp wordt voornamelijk vormgegeven via *voedselplatforms*. In deze platforms worden de sleutelfiguren van de initiatieven, de Buurteams, Voedselbank Amsterdam, Rode Kruisen Human Aid Now per stadsdeel met elkaar in verbinding gebracht. Er wordt ingezet op het afstemmen van vraag en aanbod van voedselnoodhulp en het zoveel mogelijk doorgeleiden van mensen naar de reguliere hulpverlening. Zo zijn er naast de bijeenkomsten van de platforms WhatsApp-groepen waarin initiatieven middelen en kennis uit kunnen wisselen. Ook worden er bijvoorbeeld tijdens de voedselplatforms verschillende sessies besteed aan de doelstellingen en missies van informele initiatieven om hen zo te helpen focus aan te brengen in hun dagelijkse werk. Ook worden deze initiatieven geholpen met de afbouw van noodhulp. De leiding van de platforms lag sinds de start bij het Rode Kruis. De intentie is dat in de toekomst de voedselplatforms doorgaan onder leiding van de stadsdelen. De platforms zullen dan niet meer voedselplatforms worden genoemd maar netwerkplatforms, waarbij ook initiatieven van andere aard kunnen aansluiten.

5.5 Kansen voor voedselverstrekking

Uit bovenstaande informatie blijkt dat er al verschillende partijen in Rotterdam zich inzetten om het voedselprobleem als gevolg van armoede te verminderen. Desondanks zien de initiatiefnemers en gebruikers van voedselinitiatieven nog wel kansen voor de toekomst wat betreft het wegnemen van de oorzaken dan wel het verzachten van de gevolgen van het voedselgebrek. Vanuit dit

perspectief en vanuit de verzamelde informatie omtrent de aansluiting van vraag en aanbod kunnen de volgende kansen geformuleerd worden:

- Het opbouwen dan wel versterken van de **samenwerking tussen verschillende voedselinitiatieven**. In de gemeente Amsterdam is dit gedaan door middel van het opzetten van de zogenaamde voedselplatforms per stadsdeel. In deze platforms delen informele en formele voedselinitiatieven kennis en middelen met elkaar uit. Een gelijksoortig idee zou toegepast kunnen worden in Rotterdam. Doordat initiatieven elkaar weten te vinden voor het uitwisselen van kennis, middelen en eventueel mankracht kan ertevens met dezelfde gelden meer bereikt worden. Daarnaast kan het netwerk aan gebruikers gedeeld worden, waardoor eventuele doorverwijzing makkelijk wordt wanneer een gebruiker bij het ene initiatief niet aan de voorwaarden voldoet.
- Het (verder) vergroten van de **bekendheid van het aanbod aan voedselinitiatieven** onder de initiatiefnemers en de doelgroep. Uit de raadpleging van zowel de initiatiefnemers als de doelgroep is gebleken dat men maar weinig kennis heeft van de verschillende initiatieven die zich inzetten op het gebied van voedselhulp. De eerste stap om tot een samenwerking tussen de verschillende voedselinitiatieven te komen is echter door te weten wie eventuele samenwerkingspartners kunnen zijn. Daarnaast kan het vergroten van de bekendheid van initiatieven er ook voor zorgen dat voedselinitiatieven meer mensen kunnen bereiken. In figuur 4.1 wordt duidelijk dat het grootste deel van de gebruikers van voedselinitiatieven wordt bereikt door doorverwijzingen vanuit hulpinstanties of familie, vrienden en kennissen. Aanvullend wordt in paragraaf 5.3 uitgelicht dat een deel van de potentiële doelgroep niet bereikt wordt vanwege cultuur-en/of taalbarrières of een gebrek aan een sociaal netwerk. Bij het vergroten van de bekendheid van voedselinitiatieven kan daarom zowel gekeken worden naar het aansluiten op mogelijke bestaande netwerken van diverse gemeenschappen als het ontwikkelen van nieuwe toegankelijke kanalen, waar men gemakkelijk een overzicht heeft van de beschikbare hulp.

Bij het vergroten van de bekendheid van initiatieven dient wel gelet te worden op een aantal factoren. Zo geven enkele gebruikers aan schaamte te ervaren wanneer zij naar een initiatief gaan dat bekend staat om het verlenen van voedselhulp voor mensen in armoede. Deze schaamte vormt ook voor veel mensen die (nog) niet gebruik maken een grote drempel. Bij het geven van meer bekendheid moet daarom voorzichtig gehandeld worden om ervoor te zorgen dat men de drempel van voedselinitiatieven niet hoger maakt.

Daarnaast moet een eventuele nieuwe toestroom van hulpbehoevenden wel opgevangen kunnen worden door de initiatieven. In paragraaf 3.3 werd aangegeven dat sommige voedselinitiatieven tegen hun maximale capaciteit aanlopen op het gebied van middelen, ruimte of vrijwilligers. Ook in paragraaf 3.5 geven zij aan in de toekomst te willen uitbreiden maar hier wel de juiste (financiële) middelen voor nodig te hebben.

- Het (verder) vergroten van de **wederzijdse bekendheid tussen hulpinstanties en voedselinitiatieven**. Het uitbreiden van de voedselinitiatieven om genoeg hulpbehoevenden te bereiken zou idealiter niet nodig hoeven zijn. Het aanpakken van de oorzaak van voedselgebrek als gevolg van armoede zou daarom centraal moeten staan. Voedselinitiatieven kunnen naast het verzachten van de gevolgen van armoede ook meehelpen aan het wegnemen van de oorzaken. Deze initiatieven fungeren namelijk tevens als een informele vindplaats voor

armoede. Voornamelijk bij laagdrempelige initiatieven (bijvoorbeeld gericht op sociale binding) waar men niet reeds binnenkomt via een hulpverlener, kan nog terrein gewonnen worden op het gebied van armoedebestrijding. Wanneer er bij de voedselinitiatieven echter niet de juiste kennis aanwezig is om deze mensen te kunnen doorverwijzen, kan ook de oorzaak van het voedselgebrek niet aangepakt worden. Bij een mogelijke samenwerking tussen voedselinitiatieven is het daarom verstandig om ook welzijspartijen en hulpinstanties te betrekken, zodat zij bekend worden met elkaar.

- Een **herinrichting van de voedselketen**. De respondenten zijn ervan overtuigd dat er genoeg eten is, maar dat de reststromen nog te vaak worden weggegooid in plaats van dat ze bij mensen met voedselgebrek terechtkomen. Hier ligt een kans om de distributie van deze reststromen aan te passen. Een partij zoals Shareaty kan hierbij een uitkomst bieden. Zo werken gemeente Rotterdam en het Sint Laurensfonds al samen met dit distributiecentrum om zo de vraag en aanbod van de voedselketen beter op elkaar af te stemmen. Het belang hiervan werd nogmaals onderstreept toen Voedselbanken Nederland liet weten zich zorgen te maken over het teruglopende aanbod van voedsel vanuit de supermarkten en groothandels.²² Het dalende aanbod is volgens Voedselbanken Nederland het gevolg van initiatieven van supermarkten en producenten om voedselverspilling tegen te gaan. Als reactie op uitgesproken zorgen van Voedselbanken Nederland wordt er ook op nationaal niveau aandacht besteed aan dit thema. Zo is er recent een onderzoek gestart naar het op grote schaal verwerken van voedsel dat niet geschikt is voor de verkoop naar lang houdbare, flexibel in te zetten gezonde producten. De resultaten van dit onderzoek kunnen ook handvaten bieden voor de situatie in Rotterdam.

Rol gemeente en fondsen

Tijdens de raadpleging van initiatiefnemers van voedselinitiatieven is ook gevraagd aan welke ondersteuning er nog behoefte bestaat. Om mensen uit de doelgroep beter te kunnen bereiken en bedienen, bestaat bij de voedselinitiatieven nog vraag naar ondersteuning op een aantal vlakken, namelijk:

- Het vergroten van de bekendheid van voedselinitiatieven om zo het bereik onder de doelgroep te vergroten. Hierbij zou een sociale kaart met daarop alle voedselinitiatieven van meerwaarde zijn.
- Het bieden van materiële en/of financiële ondersteuning om de duurzaamheid van de voedselinitiatieven te borgen. Een aantal respondenten geeft aan nog behoefte te hebben aan een meer duurzame vorm van subsidiëring, waardoor zij zekerheid zouden hebben met betrekking tot hun toekomstplannen. Zij kunnen geen duurzame samenwerkingen opbouwen als zij niet weten of zij in de toekomst nog zullen bestaan. Hiernaast heeft een deel meer praktische behoeftes zoals een locatie of transportmiddelen.
- Een aantal respondenten geeft aan dat de initiatieven krachtiger zouden zijn als ze niet op zichzelf staan. In de zoektocht naar samenwerkingspartners zou de gemeenten en/of de fondsen een faciliterende rol op zich kunnen nemen.

Uit de bovenstaande antwoorden van de initiatiefnemers wordt duidelijk dat de voedselinitiatieven voornamelijk op zoek zijn naar meer duidelijkheid rondom de mogelijkheden die er zijn tot samenwerking en de uitvoerbaarheid van hun toekomstige plannen. Zoals ook de uitvoerders en sleutelpersonen vanuit het werkveld al aangaven, zijn initiatieven vooral op zoek naar partijen die hen duurzaam financieren en samenwerking faciliteren. Een praktisch voorbeeld dat initiatieven hierbij

²² Kamerbrief, stand van zaken ondersteuning doelgroep voedselbanken, 1 november 2021.

aandragen is het creëren van een sociale kaart waar zij in één oogopslag kunnen zien wie de belangrijke spelers zijn in hun wijk. Daarnaast kunnen de gemeente en fondsen ook samenwerking faciliteren door dit soort spelers bijeen te brengen. Voornamelijk bij de rol van de gemeente dient er gewaakt te worden voor een te grote zichtbaarheid bij de initiatieven. Tijdens het veldwerk kwam nogmaals naar voren dat de argwaan van gebruikers van de voedselinitiatieven richting de overheid averechts kan werken wanneer voedselinitiatieven geassocieerd worden met de overheid. In de rolverdeling tussen de gemeente en de fondsen is het daarom verstandig dit aspect mee te nemen.

6. Conclusie

In dit onderzoek is er specifiek gekeken naar de problematiek rondom voedselgebrek als gevolg van armoede en de aansluiting van het bestaande aanbod aan voedselinitiatieven op de vraag van de doelgroep. Om de voedselproblematiek adequaat onder de loep te kunnen nemen, is er in deze rapportage uitgegaan van voedselgebrek als gevolg van armoede wanneer men onvoldoende geld heeft om te voldoen aan de basisbehoefte van het nuttigen van drie maaltijden per dag. Echter, is er nog te weinig bekend over het deel van de huishoudens dat bepaalde maaltijden overslaat vanwege een te klein budget om een precieze doelgroep die kampt met voedselgebrek te identificeren. Om toch een indicatie te verwerven van de segmenten uit de samenleving die kampen met voedselgebrek als gevolg van armoede kunnen de meest recente CBS armoedecijfers benut worden. Hieruit blijkt dat de huishoudens met een laag inkomen voornamelijk alleenstaande huishoudens, eenoudergezinnen, huishoudens met een niet-westerse migratieachtergrond en Rotterdammers wonende in Feijenoord, Delfshaven, Charlois en Kralingen-Crooswijk zijn.

Om onder andere deze huishoudens te ondersteunen zijn er in Rotterdam 50 aanbieders van voedselinitiatieven geïdentificeerd die verspreid zitten over 67 locaties in de verschillende buurten van Rotterdam.²³ De aangeboden voedselhulp in Rotterdam varieert van sociale supermarkten en voedselpakketten tot maaltijden en activeringsprojecten. De meeste van deze initiatieven hebben tot doelstelling het bieden van (voedsel)hulp aan Rotterdammers die leven in armoede. Aangrenzend probeert aantal initiatieven waar warme maaltijden geserveerd worden vooral sociale binding in de wijk te bewerkstelligen. Doelstellingen die ook voorkwamen maar in mindere mate waren het tegengaan van voedselverspilling, het bieden van ontwikkelingsmogelijkheden en het creëren van bewustwording rondom een gezonde leefstijl.

De vraag van de doelgroep is in kaart gebracht middels het voeren van gesprekken met gebruikers en enkele niet-gebruikers van voedselinitiatieven. Uit deze gesprekken is gebleken dat een groot deel van de gebruikers van voedselinitiatieven nog steeds aangeeft niet altijd voldoende geld te hebben om (hun huishouden) te voorzien van voldoende eten (drie maaltijden per dag). De oorzaken voor dit voedselgebrek zijn, net als bij armoede, complex en meerledig. Een veelvoorkomende oorzaak is het hebben van (problematische) schulden en/of een laag inkomen. Mochten de voedselinitiatieven die zij gebruiken ophouden met bestaan dan weet het merendeel van de gebruikers niet waar elders voedselhulp kunnen ontvangen. Het grootste deel van de gebruikers maakt om (onder andere) deze reden ook slechts gebruik van één voedselinitiatief. Het niet bekend zijn met andere voedselinitiatieven is tevens één van de drempels die gebruikers en niet-gebruikers ervaren bij het gebruik van voedselinitiatieven. Andere drempels worden gevormd door schaamte, het niet in aanmerking komen voor het initiatief, hoge reiskosten, of privésituaties die het gebruik bemoeilijken. Gebruikers kaarten aan dat zij uiteindelijk toch over één van deze drempels zijn heengestapt omdat iemand uit hun omgeving of een hulpverlener hen over de drempel heen hielp of omdat zij door hun financiële situatie gedwongen werden. De meeste gebruikers komen dan ook terecht bij voedselinitiatieven via familie, vrienden of kennissen of door doorverwijzingen van hulpverleners. Het hebben van een sterk sociaal netwerk blijkt zo een belangrijke voorwaarde te zijn voor het vinden en het gebruikmaken van voedselhulp.

²³ Het daadwerkelijk aantal locaties is hoger, omdat de locaties van de Voedselbank Rotterdam, de islamitische voedselbank, het Rode Kruis, de Soepbus van het Leger des Heils en Viktor Vitamientje geteld zijn als één locatie vanwege onduidelijkheid rondom of de wisselende aard van hun locaties.

De geraadpleegde voedselinitiatieven bereikte tezamen circa 6.100 huishoudens oftewel 11% van de huishoudens met een inkomen tot 110% van het sociaal minimum.²⁴ Het merendeel van de initiatieven heeft ook haar gebruikersaantallen zien groeien in het afgelopen jaar. Deels hierdoor geven meerdere initiatiefnemers aan in de toekomst hun initiatief te willen uitbreiden. Hiervoor dienen zij wel een aantal knelpunten te overkomen zoals het verkrijgen van (structurele) financiering, voldoende vrijwilligers, voldoende (gezond en gevarieerd) eten en fysieke ruimte. Daarnaast geven een aantal initiatiefnemers ook aan dat zij graag meer zouden samenwerken met andere voedselinitiatieven en organisaties. Op dit moment werken tien van de geraadpleegde initiatieven samen met minimaal één ander voedselinitiatief, werken er slechts vier samen met wijkteams en twee met hulporganisaties. Om nieuwe samenwerkingen vorm te geven, mist echter nog kennis van het bestaan van andere voedselinitiatieven en de bestaande hulpstructuren in Rotterdam.

Alles overziend, blijft het bieden van voedselhulp een symptoombestrijding van de grotere problematiek rondom armoede en schulden. Voedselhulp kan naast het verzachten van deze problematiek echter ook dienen als vindplaatsen voor verborgen armoede. Zo krijgt een deel van de gebruikers van voedselinitiatieven nog geen ondersteuning vanuit hulp(instanties) en zijn de meeste voedselinitiatieven nog niet aangesloten op de bestaande hulpstructuren. Gemeenten en fondsen kunnen een bijdrage leveren door het (structureel) ondersteunen van voedselinitiatieven en het faciliteren van deze samenwerkingen. Het einddoel is hierbij echter niet enkel het conserveren van de voedselinitiatieven, maar juist aanpakken van de achterliggende oorzaken van het voedselgebrek. Uiteindelijk hopen ook de voedselinitiatieven immers op een dag niet meer nodig te zijn.

²⁴ In realiteit zal dit percentage lager uitvallen omdat huishoudens van meer dan één initiatief gebruik kunnen maken en niet iedereen van de bereikte groep een inkomen zal hebben tot 110% van het WSM. Zo schuiven sommige gebruikers ook aan bij warme maaltijden voor het sociale aspect.

Bijlage I Onderzoeksvragen

A. Oriëntatie

- In hoeverre komt voedselgebrek voor in de Rotterdamse samenleving? Bij welke segmenten van de Rotterdamse bevolking manifesteert deze problematiek zich met name?
 - Wat zijn belangrijke (structurele) oorzaken voor voedselgebrek onder Rotterdammers?
 - Welke impact zal de coronacrisis naar verwachting hebben?
 - Welk landelijk of lokaal beleid wordt er gevoerd om deze oorzaken weg te nemen c.q. om voedselgebrek terug te dringen?
 - Hoe kunnen (particuliere) voedselinitiatieven binnen dit beleid worden gepositioneerd?
-

B. Vraag en aanbod

- Hoeveel voedselinitiatieven voor Rotterdammers in armoede telt Rotterdam (totaal en per type)?
 - Wat is de bestendigheid van deze voedselinitiatieven? Hoe lang zijn zij operationeel (dus wanneer gestart) en wat zijn de verwachtingen naar de toekomst?
 - Wat zijn de doelstellingen van deze voedselinitiatieven en welke activiteiten worden daartoe ontplooid?
 - Op welke doelgroepen richten deze voedselinitiatieven zich, hoe groot zijn de potentiële doelgroepen van deze initiatieven en hoe ziet het feitelijk bereik onder deze doelgroepen eruit?
 - Welk werkgebied (heel Rotterdam of stadsdelen/wijken) hanteren de voedselinitiatieven?
 - Welke wijze van voedselverstrekking (voedselpakketten, maaltijden, bonnen voor voedsel, e.d.) hanteren de voedselinitiatieven?
 - Hoe ervaren mensen uit de doelgroep de voedselverstrekking en eventuele aanvullende activiteiten vanuit de voedselinitiatieven?
 - Hoe belangrijk is voor hen de verstrekkingen en de eventuele verdere hulpverlening die zij vanuit de voedselinitiatieven verkrijgen?
 - Hoe komt het dat bepaalde Rotterdammers met voedselgebrek niet bereikt worden met de voedselinitiatieven? Speelt onbekendheid met (het aanbod van) de initiatieven een rol?
 - Zijn er eventueel andere belemmeringen waardoor ze geen gebruik maken van de voedselinitiatieven in hun stad?
-

C. Aansluiting

- In hoeverre en op welke wijze werken de voedselinitiatieven in Rotterdam samen bij het bereiken van de doelgroep?
 - In welke mate vullen voedselinitiatieven in Rotterdam elkaar aan waar het gaat om het bereiken van Rotterdammers in armoede die met een voedselgebrek kampen?
 - Is er daarentegen ook sprake van overlap of doublures in het bereiken van de doelgroepen?
 - Welke segmenten van de doelgroep vallen eventueel buiten de boot van de voedselinitiatieven en wat zijn de achterliggende oorzaken daarvan?
 - Hebben mensen uit de doelgroepen van de voedselinitiatieven nog suggesties voor optimalisering van het voedselsysteem in Rotterdam? Zo ja, welke wensen en behoeften brengen zij naar voren?
 - Waar liggen naar de toekomst kansen om de voedselverstrekking aan Rotterdammers in armoede die met een voedselgebrek kampen te versterken?
 - Welke rol kunnen de gemeente Rotterdam en de fondsen vervullen bij het verzilveren van deze kansen? Hoe kan hier dan het beste invulling aan worden gegeven?
-

Bijlage II Selectiecriteria

Uit de informatie die aan bod is gekomen in de oriëntatiefase zijn een aantal criteria gedestilleerd, waarlangs de verschillende voedselinitiatieven in Rotterdam geanalyseerd zijn. Aan de hand van deze criteria zijn er initiatieven geselecteerd die vervolgens geraadpleegd zijn. Deze selectiecriteria luidt als volgt:

- **Algemene informatie:** naam, aanbieder, oprichtingsjaar, eindtermijn, de bijdrage vanuit gemeente, Stichting de Verre Bergen, Stichting Laurensfonds.
- **Doelstelling(en):** primaire doelstelling, in hoeverre de doelstelling(en) ook aandacht aan de oorzaken van voedselgebrek (armoede/geldgebrek), eventuele andere doelstellingen (voedselverspilling tegengaan, sociale binding, verminderen stigma), definitie voedselgebrek.
- **Vraag:** doelgroep(en), bereik, het effect dat corona op het initiatief heeft gehad.
- **Aanbod:** werkgebied, wijze van voedselverstrekking, kosten, inzet op wegnemen (structurele oorzaken), (samenwerkings)partners.

Bijlage III Lijst voedselinitiatieven per aanbieder

Naam aanbieder	Type voedselhulp
Adventkerk	Voedselpakketten
Annie's eetclub	Maaltijden
Beter Eten	"Supermarktbonnen" via betaalpas
Bijbelcentrum Rotterdam	Maaltijden
BuurtBuik	Maaltijden
Buurtcentrum Thuis in West	Maaltijden
Buurthap	Maaltijden
De Blijde Gift	Supermarktbonnen
De Inloop	Maaltijden
De Spoortuin	Maaltijden
Food for Life	Maaltijden
Gaarkeuken van Rotterdam	Maaltijden
Geloven in Spangen	Maaltijden
Groenten zonder grenzen	Maaltijden
Het Buurtatelier	Maaltijden
Holland Kookt	Maaltijden
Hotspot Hutspot	Maaltijden
Huis van de wijk 't Steiger	Maaltijden
Huis van de wijk De Brink	Maaltijden
House of Hope	Maaltijden en voedselpakketten
Hulpcentrum Portland	Maaltijden en voedselpakketten
Isaak & De Schittering	Sociale supermarkt
Islamitische Voedselbank	Voedselpakketten
Johan de Boterhammenman	Maaltijden
Keju Cares	Maaltijden
Leger des heils	Maaltijden
Maaltijd en Meer	Maaltijden
Maaltijd van Perla's Vriend	Maaltijden
Mee Eet Café	Maaltijden
NAS	Maaltijden gericht op activering

Nieuwe Wijkpaleis	Maaltijden
Pameijer	Maaltijden (gericht op activering)
Pauluskerk	Maaltijden
Resto van Harte	Maaltijden
Rode Kruis	Voedselpakketten
Schaften aan de Schie	Maaltijden
Seinpost Slinge	Maaltijden
Sterrenrestaurant Plein13	Maaltijden
Stichting Pluspunt	Maaltijden (gericht op participatie/activering)
Stichting Wijkpastoraat Rotterdam West	Maaltijden
Sweetie Mama	Maaltijden
Tafel van zeven	Maaltijden (gericht op participatie/activering)
Tafeltje-dekje BoTu	Maaltijden
The Inner City Project	Maaltijden
Viktor Vitamientje	Supermarktbonnen
Voedselbank Rotterdam	Voedselpakketten/ sociale supermarkt
Voedseleducatie010	Maaltijden (gericht op educatie)
Vrouwenhuis ROSA	Maaltijden (gericht op participatie/activering)
Wijkmaaltijden Sosurwo fonds	Maaltijden
Yess! Weggeefwinkel	Sociale supermarkt en voedselpakketten

Bijlage IV Lijst voedselinitiatieven per wijk

Rotterdam-breed		
Initiatief	Locatie	Type
Voedselbank uitgiftepunten	Ruim 30 uitgiftepunten	Voedselpakketten/ sociale supermarkt
Islamitische Voedselbank uitgiftepunten	West, Zuid, Hoogvliet, Overschie	Voedselpakketten
Soepbus Leger Des Heils	Wisselend	Maaltijden
Rode Kruis	Via lokale initiatieven	Voedselpakketten
Viktor Vitamientje	Supermarkten in Rotterdam	Supermarktbonnen

Centrum		
Initiatief	Locatie	Type
Eethuis	Pauluskerk	Maaltijden
Groenten zonder grenzen	Huis van de wijk – De Kip	Maaltijden
Aanschuifmaaltijd	De Spoortuin	Maaltijden
Sweetie Mama	Huis van de Wijk – De Nieuwe Gaffel	Maaltijden
De Eetclub	Stichting Wijkpastoraat Rotterdam West	Maaltijden
Pameijer	Werkplek Klus en Werk Cool/Oude Westen	Maaltijden (gericht op activering)

Charlois		
Initiatief	Locatie	Type
Let's (m) eet aan de vliet / Voedselbank Charlois	Hulpcentrum Portland	Maaltijden en voedselpakketten
Huiskamer House of Hope	House of Hope Tarwewijk	Maaltijden en voedselpakketten
Buurthap	Huis van de Wijk – De Nieuwe Nachtegaal	Maaltijden
BuurtBuik	CultuurWerkplaats Tarwewijk	Maaltijden
Aan Tafel	Seinpost Slinge	Maaltijden
Wijkmaaltijden Sosurwo fonds	Carnisse en Tarwewijk	Maaltijden
Wekelijkse maaltijd in de Gouwstraat	Bijbelcentrum Rotterdam	Maaltijden

Delfshaven		
Initiatief	Locatie	Type
Buurthuiskamer	Buurtsteunpunt Delfshaven Leger des Heils	Maaltijden
Buurtmaaltijd, buurtlunch, bezorgmaaltijden en Voedselkastje Eat & Share	Buurtcentrum Thuis in West	Maaltijden
Weggeefwinkel	Yess! Weggeefwinkel	Sociale supermarkt en voedselpakketten
Tussen hemel en aarde	Geloven in Spangen	Maaltijden
Annie's eetclub	Wijkgebouw Wester Volkshuis	Maaltijden
Tafel van Zeven	Huis van de wijk Pier 80	Maaltijden (gericht op participatie/activering)
Lunchroom Oproer!	NAS	
Maaltijd en Meer	Evangelische Gemeente De Brandaris	Maaltijden
Tafeltje-dekje BoTu	Restaurant Injera Habesha	Maaltijden
Warme maaltijd	Nieuwe Wijkpaleis	Maaltijden
Warme maaltijd	Het buurtatelier	Maaltijden
Ontmoetingshuis het Vinkje	Geloven in Spangen	Maaltijden
Tafel van Zeven Pameijer	Huis van de wijk Post West	Maaltijden (gericht op participatie/activering)
Schaften aan de Schie	Schiezicht	Maaltijden
Beter Eten	Lokale winkels in Bospolder-Tussendijken	"Supermarktbonnen" via betaalpas
Voedselwerkplaats	Stichting Pluspunt	Maaltijden (gericht op participatie/activering)
Workshop en lunch (lunch tijdelijk gestopt)	Vrouwenhuis ROSA	Maaltijden (gericht op participatie/activering)

Feijenoord		
Initiatief	Locatie	Type
Leger des Heils	Korps Rotterdam-Zuid	Maaltijden
Voedselcentrum Isaak & De Schittering	Isaak & De Schittering Rotterdam Zuid	Sociale supermarkt
Gaarkeuken van Rotterdam	Wijkrestaurant Onder de Oranjeboom, Wijkrestaurant In de Steenplaat (tijdelijk gesloten)	Maaltijden
Voedseleducatieo10	Verschillende basisscholen	Maaltijden (gericht op educatie)
Wijkrestaurant De Brink	Huis van de wijk De Brink	Maaltijden
Aanschuiftafel	Huis van de wijk 't Steiger	Maaltijden
Huiskamer House of Hope	House of Hope Katendrecht	Maaltijden en voedselpakketten
Tafel van Zeven	Huis van de wijk Schiemond	Maaltijden (gericht op participatie/activering)

Johan de Boterhammenman	Verschillende scholen	Maaltijden
Resto van Harte	Huis van de wijk Vreewijk	Maaltijden

Hillegersberg-Schiebroek		
Initiatief	Locatie	Type
Maaltijd van Perla's Vriend	Wijkcentrum Perla's Vriend	Maaltijden

Hoek van Holland		
Initiatief	Locatie	Type
Holland Kookt	Huis van de wijk De Hoekstee	Maaltijden
De Inloop	Dorpskerk Protestantse Gemeente Hoek van Holland	Maaltijden

Hoogvliet		
Initiatief	Locatie	Type
Mee Eet Café	Huis van de wijk Villa Vonk	Maaltijden
Mee Eet Café	Huis van de wijk De Zevensprong	Maaltijden

IJsselmonde		
Initiatief	Locatie	Type
Voedselcentrum Isaak & De Schittering	Isaak & De Schittering IJsselmonde	Sociale Supermarkt
Pameijer	Activeringscentrum Kreileroord	Maaltijden (gericht op participatie/activering)
Huiskamer House of Hope / voedselpakketten	Huis van de wijk Focus	Maaltijden en voedselpakketten

Kralingen-Crooswijk		
Initiatief	Locatie	Type
The Inner City Project	Huis van de wijk De Bron	Maaltijden
Hotspot Hutspot / Crisiscatering	Hotspot Hutspot	Maaltijden

Noord		
Initiatief	Locatie	Type
Keju Cares	Keju Kitchen	Maaltijden
Voedselcentrum Isaak & De Schittering	Isaak & De Schittering Rotterdam Noord	Sociale supermarkt

Wijkrestaurant bij de Provenier	Gaarkeuken van Rotterdam	Maaltijden
Zorgtas	Adventkerk	Voedselpakketten
Food for Life	Audary Dhaam tempel	Maaltijden
Pameijer	AC Het Nieuwe Spoor	Maaltijden (gericht op participatie/activering)
Resto van Harte	Huis van de wijk de Mozaïek	Maaltijden
Resto van Harte	Huis van de wijk de Propeller	Maaltijden

Overschie		
Initiatief	Locatie	Type
Sterrenrestaurant Plein13	Plein 13 Wilskracht Werkt	Maaltijden

Prins Alexander		
Initiatief	Locatie	Type
Buurthuiskamer	Buurtsteunpunt Zevenkamp Leger des Heils	Maaltijden
De Blije Gift	Verschillende winkels	Supermarktbonnen
Pameijer Wijkkeuken Oosterflank	Huis van de Wijk Oriënt	Maaltijden (gericht op activering)

Bijlage V Literatuurlijst

Centraal Bureau voor de Statistiek Statline, 2019

Laag en langdurig laag inkomen; huishoudenskenmerken, regio (indeling 2020)

Centraal Bureau voor de Statistiek Statline, 2018, 2020

Schuldenproblematiek in beeld

Centraal Bureau voor de Statistiek, 2021

Prijs voeding met 18 procent gestegen in tien jaar

van Doorn en Keinemans, 2016

'Het ongemak van de voedselbanken' in: Tussen regels en vertrouwen. Veranderende rollen in de verzorgingsstaat

Gemeente Rotterdam, 2019

Uit de knoop. De Rotterdamse aanpak van armoede

GGD Rotterdam-Rijnmond, 2016-2020

Database gezondheidinkkaart.nl

Ghys en Dierckx, 2013

Armoedebestrijding via voedsel: Oplossing of Symptoom)

van der Horst, Pijnenburg en Markus, 2020

Food banks in the Netherlands stepping up to the plate: shifting moral and practical responsibilities

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 2021

Tweede Kamerbrief ondersteuning voedselbanken

Neder, Dijkstra, Visser en Brouwer, 2014

Food insecurity among Dutch food bank recipients: a cross-sectional study

Sociaal en Cultureel Planbureau, 2021

Een jaar met corona: gezondheid en sociale contacten

Voedselbank Rotterdam, 2021

Aantal mensen dat aanklopt bij de voedselbank groeit

Voedselbanken Nederland, 2021

Feiten en Cijfers Voedselbanken Nederland – 2020, 2021.

Voedselbanken Nederland, 2021

Hoe lang zijn mensen gemiddeld klant bij de voedselbank?

Voedselbanken Nederland, 2021

Kom ik in aanmerking voor een voedselpakket?

Voedselbanken Nederland, 2021

Toekenningscriteria